

PHD ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Dr. Barna Attila

**Az állam elleni bűncselekmények szabályozása a
19. századi Magyarországon, különös tekintettel a
büntettekről és vétségekről szóló
1878. évi 5. törvénycikk előzményeire és
megalkotására**

**ELTE ÁJK
2010.**

1. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJA ÉS A KITŰZÖTT KUTATÁSI FELADAT

Doktori disszertációmban a felségsértés és a hűtlenség változásainak áttekintését, 19. századi fejlődés-történetének, különösen az 1878. évi magyar büntető törvénykönyv állam elleni fejezetei megalkotásának részletes elemzését tűztem ki célul.

A dolgozat témája olyan, eddig viszonylag kevésbé kutatott témakört ölel át, amelynek feldolgozása során jelentős mértékben támaszkodtam a fennmaradt levéltári anyagok elemzésére, megkísérelve ezen elsődleges forrásanyag alapján, a helyenként szűkös szakirodalmi háttéranyaggal kiegészítve feldolgozni a kodifikáció-történeti témát.

A kommentároktól megszokott, tényállási elemek mechanikus ismertetésén és dogmatikai elemzésén túlmenve, a keletkezés történetének és hátterének nyomon követése volt a célom. Bemutatni azt, hogy a 19. század második felének jogászsága milyen elméleti, politikai és érzelmi viszonyrendszerben láthatta a kódex megalkotását. A bizottsági és parlamenti viták mögött, milyen politikai és szakmai napi aktualitások, társadalmi változások mozgatták a legiszlátorok szándékait.

Perczel Béla igazságügyminiszter a törvényjavaslat főrendiházi benyújtásakor a törvénykönyvet, mint az állam biztonságát és az egyes személyek anyagi és erkölcsi javait oltalmazó alapintézményt határozta meg. Mennyiben sikerült a törvény-tervezetnek megvalósítania a kitűzött célt: az uralkodó, az alkotmány, és a terület védelmét biztosító modern, a magyar és a nemzetközi követelményeknek, a kettős-monarchia sajátosságainak megfelelő jogszabályt megalkotnia.

Lehetséges-e az 1712 óta tartó kodifikációs próbálkozások 1878-as évig tartó folyamatában olyan boltíveket és tartóoszlopokat fellelni, amelyek megalapozták, meghatározhatták az 1878-as sikertörténetet, hiszen a törvény létrejötté már önmagában is óriási eredménynek volt nevezhető a korábbi évek hiábavaló fáradozásai után.

2. AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK, ELEMZÉSEK RÖVID LEÍRÁSA

A munka megkezdésekor a büntető törvényhozás 18-19. századi előzményeit kis terjedelmű bevezetesként szerettem volna felvázolni, és csak a választott témakört érintő részeiről szólni szűk terjedelemben. Konceptióm téves volt, nem lehetett másfél évszázad kodifikációs kísérleteit néhány oldalas összefoglaló egészévé gyúrni, még akkor sem, ha csak a politikai értelemben releváns bűncselekmények meghatározására kívántam összpontosítani.

A rendi kodifikációs kísérletek egyik legfontosabb részét, a nemesség alapvető jogait érintő folyamatos viták képezték. Ezek között kiemelt helyet foglalt el a nemesség és a vármegyék politikai jogainak védelme, az ellenállás jogához való ragaszkodás, az ország alkotmányának megóvása a Habsburg-kormányzat abszolutisztikus törekvéseitől. Ezért aztán a diétai viták, a vármegyei feliratok és követutasítások, valamint az uralkodói feliratok nagy számban tartalmaztak a felségsértéssel, hűtlenséggel kapcsolatban olyan háttéranyagokat, amelyek nélkül az 1843-ik, de még az 1878-as kódex körüli polémiák sem lennének érthetőek.

Nem volt lehetséges az egyes kódex-tervezetekről egységesen szólni azért sem, mert – miközben sok tekintetben vonultatnak fel állandó elemeket – koruk, kialakulásuk körülményei által meghatározottan, jelentős mértékben térnek el egymástól. Konceptiójukban, rendező alapelveikben és szövegbe öntött artikulusaikban, néha ellentétesek, nem mindig találhatjuk meg bennük az egyirányba mutató fejlődési ív nyomait.

A tárgyalt korszakok szerint, a kutatás módszerében is különbségeket kellett tennem.

Általánosságban elmondható, hogy az 1712. és 1795. évi, és az 1830-as javaslatok Országos Levéltárban található többségében latin nyelvű anyagai bőségesek és jól szerkesztettek. Az elaborátumok vizsgálatánál ezek adták meg azt a biztos és hiteles kiindulópontot, amely értékelhetővé, és valóban használhatóvá tette azt az egyes javaslatokat érdemben elemző, sajnos csak egy-két nagyívű, klasszikus mű használatát. Sok segítséget és támpontot nyújtottak kutatásaimban a

megyei levéltárak vármegyei közgyűléseinek anyagai, amelyek világosan mutatták meg a maguk szűkszávúsága ellenére, hogy az adott korszakban miként artikulálódott a vármegyei nemesség véleménye, és hogy melyek voltak azok a részkérdések, amelyek a megyék szemében akkor megkülönböztetett figyelmet kaptak.

Az 1843-as Javaslat bőséges, immár többségében magyar nyelvű irodalmának és anyaggyűjteményeinek tanulmányozása során az Országos Levéltár fondjaiban meglévő nyomtatott anyagokra és a Deák vezette bizottság kéziratos jegyzőkönyveire támaszkodtam. A megyei levéltárakban, nagy számban találtam a vármegyei gyűlések álláspontját rögzítő követutasításokat, az egyes a tervezetet elemző áttekintő feljegyzéseket, és a diétai követek beszámolóit.

Erről a résztémáról már elmondható, hogy nagyságrendekkel nagyobb tudományos irodalom állt a rendelkezésemre, mind a 19., mind pedig a 20. századból. Deák Ferenc személye és a '43-as javaslat az elmúlt másfél évszázadban megkerülhetetlen pontja volt a büntetőjog nemcsak történeti módszerekkel történő kutatásának, de a tételes jogászok is folyamatosan világitótoronyként használták a hatályos jog elemzése során.

A munkám súlypontjának tekintett 1875-78-ik évben lezajlott, Csemegi, Pauler és Perczel nevéhez köthető kodifikációs-folyamat részletes elemzésénél – a törvényhatóságok törvényhozásbeli szerepének zsugorodása miatt, – szinte kizárólagosan az Országos Levéltár anyagaira támaszkodhattam. Az Igazságügyi Minisztérium anyagai az 1956-os tűzvészben többségükben elpusztultak, így a disszertáció fundamentumának azokat az iratcsomókat tekintettem, amelyek az 1877-es év őszi, főként Igazságügyi bizottsági és minisztériumi munkálatait rögzítette.

A bizottsági munka értékelése és eredményeinek rögzítése szempontjából nélkülözhetetlennek bizonyult a Bizottság kézzel írott, piszkozati formában fennmaradt jelentése, amelyet a büntetőtörvénykönyv tárgyában készített. A Jelentés, a maga rendezetlenségével, jó kiegészítőnek bizonyult, akár a Molnár Antal -féle, sokak által gyakorlatilag jegyzőkönyvként (valójában inkább emlékeztető jellegű) kezelt, a Magyar Igazságügy hasábjain publikált

feljegyzések és a Jelentés alapján elkészült végleges javaslat szövegének egybevetésekor.

Ugyanígy használtam a 1877. szeptember 19-ei dátummal jelzett, a jogügyi bizottság módosításaival korrigált, véglegesnek tekinthető, de még kézzel írott törvényjavaslat szövegét.

Munkám során megállapíthattam, hogy az országgyűlés elé kerülő nyomtatott anyagok (köztük az a kéthasábosan szedett anyag, amely a miniszteri előterjesztés mellett a Képviselőház Igazságügyi Bizottságának végleges anyagát szerepeltette), már sok esetben eltértek (számozás, írásmód, kisebb technikai részletek) az eredeti javaslatok szövegezésétől. Ugyanez elmondható a törvénykönyv Lőw Tobiás által szerkesztett anyaggyűjteményéről is, amelyet – az apróbb pontatlanságok ellenére – a legfontosabb itineráriumként használtam az írás során.

Bármennyire is az egyes paragrafusok születésének részletekre kiterjedő bemutatása volt az elsődleges célom, mégsem feledkezhettem meg a figyelmeztetésről, hogy a büntetőjog nem azonos a büntető törvénykönyvvel, ezért másodsorban a kész szöveget vetettem büntetőjogi-dogmatikai elemzés alá. A vizsgálat során ragaszkodtam azokhoz a szerzőkhöz, akik a törvény születésénél bábáskodtak, illetve azokat a kommentárokat részesítettem előnyben, amelyek az életbelépéssel közel azonos időben jelentek meg.

Az egyes paragrafusok létrejöttének elemzésekor mindig a kéziratot miniszteri előterjesztés szövegét vettem alapul, amelyet dőlt betűvel szó szerint szerepeltettem a főszövegben.

Ezt követően az Igazságügyi bizottság, ritkábban a Főrendiház hármas bizottságának észrevételeit tekintettem át, kiegészítve a képviselőházi vitákban elmondottakkal, majd az elfogadott törvényhely fontosabb jellemzőit elemeztem a kommentárok (elsősorban Schnierer, Kautz, Pauler, Fayer és a Csemegi által a miniszteri előterjesztéshez írott, végül változatlan formában törvényi indokolás) segítségével.

A kutatáshoz segítségül hívtam a korabeli hazai (Magyar Igazságügy, Magyar Themis, Büntető Jog Tára, Jogtudományi Közlöny), és külföldi jogi szaklapokat (Der Gerichtssaal, Juristische Blätter). Ritkábban, – inkább csak a politikai események illusztrálására – szemléltem a korabeli közéleti napilapokból (Ellenőr, Hon, Nemzet), ez alól egy kivételt

tettem a Magyar Jogász jogi-napilappal, amely radikális ellenzékiességével és magas szakmai elkötelezettségével érdekes színfoltja a hazai jogi újságírásnak.

Az elfogadott, 1880-tól hatályos törvényszöveget csak akkor emeltem be a lábjegyzetekbe, ritkábban a szövegbe, amennyiben a változtatások olyan mérvűek voltak, hogy azok az olvasó számára pusztán a módosítások számbavételével nem lennének érthetőek.

A lábjegyzetben elhelyezett forrásrészleteken túlmenően a dolgozat főszövegében számos részletet közlök magyar fordításban, mellette, illetve lábjegyzetben az eredeti latin szöveggel. Elsősorban ott ahol a fogalomhasználat, az elkövetési magatartással kapcsolatban kívánok olyan a szakirodalomban általános megállapításoktól eltérő, vagy azoknak a megerősítését szolgáló véleményt bizonyítani, amely az eredeti szöveg szó szerinti láttatása nélkül nehezen érthető és igazolható.

Munkámhoz függelékben két adatsort csatoltam. Az egyik a kódex I-III. fejezeteinek összehasonlítását tartalmazza az 1851-es Porosz Btk-ban egyaránt megtalálható, azonos jelentéstartalommal bíró részekkel, amellyel a kódexet és a szerzőt ért egyik leg súlyosabb vádnak, miszerint a mű egyszerű fordítás-másolás kívántam utána járni. A második táblázat pedig az állam elleni bűncselekmények főbb statisztikai mutatóit, arányait tartalmazza három időszakban.

Az állam elleni bűncselekmények történeti vizsgálata az összehasonlító jog módszereivel

Az összehasonlító jog eredményeit nem nélkülözhettem honi büntetőjogunk történeti vizsgálata során. Dolgozatomban a német, illetve osztrák jogfejlődésnek a magyar kodifikációra gyakorolt hatását, az összehasonlítás segítségével is szerettem volna figyelemmel kísérni. A két jogrend egybevetése kézenfekvő, hiszen a földrajzi közelség, és a történelmi azonosságok megfogalmazzák a kérdést, hogyan reagált a két, illetve három jogrend a hasonló társadalmi viszonyokra,

követelményekre. A politikai élet viharai mindhárom országban előtérbe helyezték az állam védelmének jogi, elsősorban büntetőjogi eszközeit. A recepció, az oktroj vagy akár a kölcsönhatás egyaránt megköveteli, mind az átadó, mind a befogadó társadalom releváns jogi viszonyainak módszeres összehasonlító vizsgálatát. Az ilyen vizsgálódás tehát nem szűkíthető le csak az átadóra, vagy csak a befogadó társadalomra.

A dolgozat jogtörténeti visszatekintést kíván adni az anyagi büntetőjog állam elleni bűncselekményi körének tartalma és az egyes jogrendszerekben kirajzolódott jelentésváltozásai tekintetében. Az egyes országokban a jogalkotó és a joggyakorlat általános bűnösségi szemléletét milyen mértékben hatja át a dogmatika önmozgása és milyen mértékben felelős a társadalmi háttér, a gazdasági, történelmi, politikai tényezők. Céloom az is, hogy a bűncselekményi kör magyar jog fejlődése során kirajzolódott és többnyire elfogadott tételeit, a nemzetközi irodalom és joggyakorlat megvilágításában helyezzem mérlegre.

3. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TARTALMÁNAK ÖSSZEFOGLALÁSA

3.1. A politikai deliktum fogalmának meghatározása

Az állam elleni bűncselekmények társadalomra veszélyességét, illetve az államnak, mint védendő tárgynak a különös jelentőségét jól mutatja, hogy az ezeket a deliktumokat szabályozó rendelkezések az újkori büntető törvénykönyvek különös rész első fejezetében foglalnak helyet. Az állam létének, alapintézményeinek, alapértékeinek kiemelt védelme a közvetlen támadásoktól, mindig is az állam legfontosabb feladatai közé tartozott. Mivel ezek a védett intézmények, értékek történelmi kortól és társadalmi berendezkedéstől függenek elmondható, hogy az állam elleni bűncselekmények fogalmát, az állam mindenkori, érvényes fogalma és felépítése határozza meg. Ezért nehéz a politikai, illetve állam elleni deliktumok meghatározására egységes, állandó definíciót alkotni.

A magyar büntetőjogi irodalomban uralkodó az a nézet, hogy politikai deliktumnak azokat a bűncselekményeket nevezhetjük, amelyeknél az elkövetők politikai objektumot sértenek, politikai célzattal, ahol a szándék párosul a kiemelten védett jogi tárgy elleni támadással. A politikai deliktum a büntetőjog elkülönült része, amelynek motívumai, valamint célzata szerint döntően különbözik, és meg is kell különböztetni a közönséges bűncselekménytől.

3.2 A hűség fogalma és rendszere a középkorban

A középkori Magyarországon a hatalomgyakorlás módjától függően végigkövethetjük a hűtlenség bűncselekmény társadalmi, erkölcsi megítélésének változásait.

A patrimonális monarchia idején, az állam elleni támadás egyet jelentett az uralkodó elleni erőszakos fellépéssel. Hiszen maga a fejedelmi hatalom magánjogi természetű, az állam földje feletti magántulajdonon alapszik, nem beszélve a számunkra nagy fontosságú személyes viszonyrendszeréről, valamint a karizmatikus uralomgyakorlásról.

Elfogadva Fügedi Eriknek a magyar hűbéri rendszerről alkotott definícióját, abból kiemelve, hangsúlyozni kell egy jellemzőt. Azt, hogy a hűség nem az adománybirtokhoz, hanem a királyi kíséretben való részvételhez kötődött, az uralkodó emeli fel, hozza létre az állam igazgatásában őt segítő csoportosulást, akiket hozzá személyes hűség fűz. Ez a hatalmi – egyébként hangsúlyozottan érzelmi elemektől sem mentes – kapcsolatrendszer, adja az alapját annak, hogy ennél a bűncselekménytípusnál a szokásosnál erősebben érvényesülnek, kerülnek kihangsúlyozásra morális, erkölcsi szempontok, amelyek a legsúlyosabb büntetéseket megalapozzák.

3.3 A hűtlenséget szabályozó jogszabályok áttekintése

A hűtlenség (nota infidelitatis) bűncselekményi leírásának törvényi példái közül azokkal érdemes érdemben foglalkoznunk, amelyek saját korukat túlélve, folyamatos alkalmazásukkal, korszakokon átnyúlóan határozták meg a deliktum büntetőjogi leírását egészen a 19. századig.

A tényállások közül kiemelkednek és sok-sok évszázadon keresztül maradáno erővel maradtak fenn *Szent István dekrétumai* a király életére törőkről, az országárulókról, a pártütőkről és összeesküvőkről, amelyek a korabeli felfogásnak megfelelően nagyon röviden írják le az elkövetési magatartásokat, néhol pedig egyszerűen csak néven nevezik, behatárolják az elkövetőket és büntetésüket.

A cselekményt nem a fogalmak megalkotásával és leírásával, inkább a büntetés felől határozza meg, és annak is csak a vagyoni következményével foglalkozik a Második könyv 35. fejezete. A cikkely nem a felségsértésről rendelkezik, sőt a fogalmat magát nem is használja! Biztosítja a nemzetségi tulajdonlással szemben a királyi adományokkal való szabad rendelkezés jogát, és ennek kapcsán szól azokról, akikre ez kivételképpen és büntetésül nem vonatkozik.

Ezek a király életére törők, az országot elárulók és az idegen földre szökők. Javaik a királyra szálljanak, személyük felett pedig bíróság ítéljen. Ugyanakkor ártatlan fiaik ne szenvedjenek az apák bűnéért, vagyis semmilyen megtorlástól, tehát a vagyonek Kobzástól se kelljen tartaniuk. Általánosságban is elmondható, hogy szemben a korabeli

germán népjogokkal (Fehde), az Szent István-i jogalkotás a büntetést személyes jogkövetkezményként írja le és csak a cselekmény elkövetőjére alkalmazza.

A Második könyv 51. fejezet, amely a király és ország ellen való pártütésről (De conspiratione regis et regni) rendelkezik, fogalmazásában és szóhasználatában egyaránt pontosabb és egyértelműbb. Pártütésről, illetve összeskűvésről, konspirációról szól.

A büntettet elköveti, aki bármilyen módon a király élete vagy méltósága ellen összeeskűvést sző, vagy megkísérli azt, sőt aki a tettel tudva egyetért (scienter consenserit). A büntetés a fentiekben leírt vagyonelkobzáson túl, a templomi oltalom megtagadása és a hívek közösségéből való kitaszítás. A kiközösítés, amely azt az állapotot jelenti, melyben a jog védelmet többé nem nyújt, a kitaszítottat bárki megölheti, mint az erdőben kóborló vadat.

Megkülönböztetett figyelmet érdemel a cikkely záró sora, amely a bűncselekmény elleni küzdelembe bevon mindenkit a leírt büntetések kiszabásának terhével, aki tudomással bír a készülődő pártütésről és noha bizonyoságot tehetne róla nem jelenti.

A Hármaskönyv a hűtlenség eseteit már 18 pontban sorolja fel, rögzítve ezzel a korábbi törvényalkotásnak (1462:2. tc.; 1495:4. tc.) azt az irányát, amely a hűtlenséget keretként, csupán a büntetés egységessége okán összefűzött magatartások laza halmazaként tárgyalja. A Tripartitum fellazítja az uralkodó és az állam megtámadásához kötődő fogalmat, hiszen a számba vett tizennyolc esetből legfeljebb ha négy-öt paragrafus sorolható a hagyományos politikai deliktum kategóriájába. Eckhart Ferenc sokat eláruló definíciójával: „A hűtlenség (nota infidelitatis) olyan bűncselekmény elkövetése, mely fej- és jószágvesztéssel jár.”

Tehát, egy a büntetése felől meghatározott bűncselekmény típussal állunk szemben, amely egyébként – nem véletlenül – egyike a leggyakoribb birtokadományozási címeknek is.

A vizsgálandó büntetendő cselekmények közül a szorososan a hűtlenség körébe tartozó elkövetési magatartásokkal (királysértés, felségsértés, országárulás, stb.), nem pedig a szélesebb 14, illetve 18 esetet tartalmazó bűncselekménycsoporttal foglalkozom röviden.

A hűtlenség első és számunkra a legfontosabb esete a felségsértés bűne (Primus est, de crimine laesae majestatis), azaz ha valaki a fejedelem

személyére kezét emel, fegyverrel avagy méreggel az élete ellen tör, vagy azok közé a falak közé vagy abba a házba, ahol a fejedelem tartózkodik betör. A nota infidelitatis általános elnevezés átfogja az egész bűncselekményi kört, itt azonban kivételt tesz és az általános megjelölésen felül speciális megjelölést is alkalmaz.

Második eset: ha valaki nyilvánosan az alkotmány, a király és korona közhatalma ellen támad és ellene szegül.

A hűtlenség kerettényállássá való fellazítása, dogmatikailag és az elkövetési magatartások valódi jelentése felől hosszabb távon zűrzavaros helyzetet eredményezett.

A belpolitikai helyzet diktálta szigorításba belefért a hűtlenség kínálta súlyos követelmények és gyakran királyi felségjogként értelmezett eljárásjogi szabályok meghatározása és alkalmazása, azonban egy idő után a kivételes bűnnek kijáró kivételes fórumok és büntetések kezelhetetlen helyzetet eredményeztek.

Az 1723. évi IX. a hűtlenségi bűnt magukban foglaló esetekről szóló - immár a *Habsburg jogrendezés* jegyében fogant – törvénycikk rendet kívánt tenni a széttagolt és kusza magatartáscsoport tekintetében. A nyíltan a szent korona, királyi felség és az ország közállománya ellen támadókat, illetve ellenszegülőket, valamint az ország belső állományának feldúlására vagy megzavarására „akármiféle embereket” felfogadó és behívó személyeket büntette, fejük és a részükre eső ingó s ingatlan javaik elvesztésével.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a korabeli hatályos törvények áttekintése által felsorolható elkövetési magatartások többségükben világosan és egyszerűen fogalmaznak: konkrét, erőszakos tetteges támadástól, összeesküvéstől védik az uralkodó személyét és az állami berendezkedést.

Alig foglalkoznak azonban az alkotmány, vagy a korona közhatalma elleni fellépés megnevezésén túl azzal, hogy az államélet ezen elvontabb kategóriáinak védelme során, a nyilvánvalóan sokkal bonyolultabb és összetettebb elkövetési magatartásokat leírják, magyarázzák. Ez azzal a végzetes következménnyel járt, hogy a politikailag elfogult, a bécsi udvarból központilag irányított, a magyar jogban járatlan, vagy azt figyelmen kívül hagyó bírakra, ad hoc bírói fórumokra maradt a rendelkezések értelmezése, ítéletek általi szokásjogának megteremtése.

3.4 A Bencsik-féle javaslat (1712)

A XVII. századtól kezdődően a hazai jogászság köreiből egyre sürgetőbben fogalmazódott meg annak szükségessége, hogy rendszerbe foglalják, rendezzék a magyar büntetőjogot. Az 1712-15. évi országgyűlésen történt meg az első határozott lépés az önálló magyar büntető kódex irányába. A Diéta bizottságot rendelt ki a közigazgatás, a hadügy, a pénzügy, és az igazságszolgáltatás rendezésére.

A választmánynak az volt a feladata, hogy az igazságszolgáltatás hatékonyabbá és korszerűbbé tétele érdekében vizsgálja át a törvényeket, valamint a bírósági határozatokat és ezek alapján terjessze elő javaslatait a következő országgyűlésen. Bencsik Mihályt bízták meg a munka vázlatának elkészítésével, amelyben aztán pontokba szedve tíz területet sorol fel, amik szerinte sürgős rendezésre szorultak. A hetedik pontban szerepelt a nota infidelitatis büntetésének enyhítése egyes esetekben, a kilencedik pontban pedig egy olyan büntetőtörvénykönyv javaslata, amely a büntetéseket a cselekmények oldaláról szabályozza. A modern jogi szemléletet tükrözi, s így a Tripartitumhoz képest előrelépést jelentett, a cselekmények büntettek alapján történő (s nem a büntetések szerinti) csoportosítása.

Bencsik hagyománytiszteletből a Tripartitumban nota infidelitatis cím alatt összefoglalt bűncselekményeket nem emelte be a büntetőtörvénykönyv anyagi részébe, hanem a kódex előtt – bevezető és egyben kiegészítő jelleggel – a 7. pontban meghatározott feladatként, önálló indítványban fogalmazta meg a nota eseteinek enyhítését. A javaslat a tárgyalt bűncselekmények körét a gyakorlat és a megváltozott körülmények alapján tovább bővítette, így majdnem annyi bűncselekmény tartozik ezen önálló törvényjavaslat hatálya alá, mint amennyi a szorosan vett büntetőkódex anyagi részében található.

A magyar büntetőjogi kodifikáció terén előrelépést jelentett, hogy 1722 júliusában bizottságot küldtek ki a nota infidelitatis eseteinek módosítására és enyhítésére. A bizottság valószínűleg a Bencsik-féle tervezet 7. számú javaslatában szereplő enyhítéseket vette át, mert az 1723:X-XII. törvénycikkek kis változtatással az abban megfogalmazott, korábban hűtlenségnek minősülő eseteket és büntetésüket tartalmazzák.

3.5 A büntetőjog reformja – a Sanctio Criminalis Josephina bevezetése

II. József 1787 tavaszán kiadott rendeletével Magyarországon és Erdélyben is hatályba léptette az *Általános törvény a büntettekről és azoknak büntetésekről* elnevezésű (Allgemeine Gesetzbuch über Verbrechen und derselben Bestrafung), az anyagi jogot egységessé formáló, az örökös tartományokban már hatályban lévő büntetőtörvénykönyvet, a Sanctio Criminalis Josephinát.

A törvénykönyv harmadik fejezete rendelkezett azokról a bűncselekményekről, amelyek közvetlen hatásuk révén kapcsolatba hozhatók a fejedelemmel (Landesfürst) és az állammal. Ezek: a „megsértett felség” (beleidigte Majestät); a hazaárulás; a lázadás és a zendülés (tumultus); a nyilvános erőszak; a felsőbb hatalommal (hivatallal) való visszaélés; az állampapírok meghamisítása; érmehamisítás; a bűnöző menekülésének segítése; a szökött rab elrejtése; és a katonai szolgálat alóli kibújáshoz történő segítségnyújtás.

A felségsértést a kódex szerint, az istentől nyert korlátlan hatalommal és méltósággal bíró törvényes uralkodó tetteges bántalmazásával, vagy ennek bárminemű gonosz módozatával lehet elkövetni, amennyiben a tett nem okoz sérülést. Ez esetben a büntetés a hosszú nehéz fogság második fokozata és vagyonek Kobzás tekintet nélkül az elkövető gyermekeire. A felvilágosult tanoknak megfelelően nem sorolja tehát a politikai deliktumok közé az uralkodó megölését, viszont nem tekint el a konfiskációtól, valamint a családtagok feljelentési kötelezettségének előírásától sem.

A tettet a felség szóbeli vagy írásbeli becsmérlésével, valamint a kötelező tisztelet meg nem adásával is el lehet követni. (Büntetése az enyhébb fogság második fokozata.) A cselekménnyel veszélyeztetett jogi tárgy fogalmából kizárja az uralkodó rokonságát, bizalmi embereit, háza népét, a feudális törvényektől – így közvetlen elődjétől, a Theresianától is – eltérve.

A hazaárulás cselekményeit szélesen határozta meg, és a felség fizikai bántalmazásával azonos módon büntette a pátenssel bevezetett törvénykönyv. Tanáccsal, tettel, fegyverrel vagy fegyver nélkül, egyedül

vagy többen összesövetkezve lehetett a közvetett, illetve közvetlen bűnös tevékenységet kifejteni. Árulás, államtitkok felfedése, az ellenséggel való szövetségkötés vagy ennek bárminemű segítése (pl. kémkedés) kerül itt felsorolásra, az elkövető pedig lehet bármely hálátlan polgár, legyen az a honos vagy pedig az országban tartózkodó idegen.

A hazaárulásban – ebben a következményeiben oly veszélyes bűnben – tettestársként marasztalható az a személy, aki tudomással bírt a honárulói szándékról mégsem jelentette azt a felsőbb hatóságoknak.

Az ellentmondásokat rejtő normák és a hozzájuk kapcsolódó ítélkezési gyakorlat eredményeképpen a bűnözés mértéke a korszak végére jelentősen megnövekedett, ami helyenként olyan méretű gonddá vált, hogy több vármegyében rendkívüli, statáriális szabályok bevezetése vált szükségessé. A kínvallatás megszüntetése, az enyhe kegyelmezési gyakorlat és a halálbüntetés eltörlése, valamint a bűnüldöző, büntetés-végrehajtó szervezet kis száma és fejletlensége (amelynek személyi állományát a jozefinista takarékosági intézkedések is sújtották), mindmind csökkentette a büntetésektől, a szankciók nagy valószínűséggel történő kiszabásának a bűnelkövetéstől visszatartó erejét.

3.6 Az 1795. évi büntető törvénykönyv tervezete

A gonosz tanácsadók megbüntetése és a nemzetsértés tényállása

Büntetőjogi kérdések az 1790/91-es országgyűlésre összeállított megyei feliratokban nagy számban szerepeltek a sérelmek között. Az orvoslásra előterjesztett eljárásjogi követeléseken egy kérdésben megy túl a nemesség: már 1790 tavaszán a II. József halála után tartott megyegyűléseken, majd később az országgyűlés egész időszakában követeli a „gonosz tanácsadók” megbüntetését. Kívánalmuk, hogy a felségsértőkhöz hasonlóan súlyos büntetésben részesüljenek a nemesség sarkalatos jogait sértő, vagy a fundamentális jogok megszüntetésére törvő személyek. Ezek az udvari tanácsadók, a nemesség és az uralkodó által együttesen gyakorolt törvényhozó hatalom megrkerülésével és az illegitim szabályok sokaságának meghozatalával az egész nemesi nemzet felségét sértették meg.

Az új uralkodó, II. Lipót koronázását megelőzően összeállított vármegyei javaslatok, részletesen foglalkoztak a nemzet felségének megsértésével és az uralkodó elleni támadások elváltásztásával.

A nemesség későbbiekben a francia forradalom és a Habsburgok előnyére megváltozott külpolitikai helyzet hatására már lépésről-lépésre feladta a központi hatalom gyengítésére irányuló törekvéseit. Megelégedett az országgyűlésben elért eredményekkel (pl. nádorváltásztás) és kompromisszumokkal, valamint a törvényhozó hatalom megosztását deklaráló törvénycikkely felemlegetésével.

Mire a nemzetsértésre vonatkozó cikkely az országgyűlés plénuma elé kerül, az eredeti tervezet egészen átalakul, azok alapján akár a nemesi mozgalom vezetői ellen is lehetett volna eljárást indítani. A Crimen laesae nationis kérdésében végezetül nem születik törvénycikk.

Az Országos Bizottságok munkája

A Jozefinát hatályon kívül helyező törvény (1791. évi LXVII. törvénycikk) az általános kodifikációs munkálatok elvégzésére országos bizottságokat küldött ki. Kilenc országos deputációt azoknak a

javaslatoknak és sérelmeknek megtárgyalására, amelyeknek megvitatása elmaradt az 1790-91-es diétán. A 21 tagú jogügyi bizottság felhatalmazásában szerepelt – két másik elaboratum kidolgozása mellett – a büntető kódex tervezetének elkészítése. A jogi bizottság majd négyévi munkájának eredményeképpen 1795-re elkészülnek a javaslatok, köztük a büntető kódex is.

A latin nyelvű büntetőtörvény javaslat (Codex de Delictis eorumque Poenis) a polgári szabadsághoz és biztonsághoz szükséges büntetési alapelvek (principiák) meghatározásával kezdődik. Ezt követően írja le az eljárási szabályokat, az egyes bűncselekményeket és azok büntetését. Ez az első olyan magyar büntetőkódex-tervezet, amely a modern társadalom és annak minden polgárának biztonságát tűzte ki céljául, és amely átfogja a büntetőjog egész területét, tartalmazza az összes fontos anyagi- és eljárási intézmény szabályozását.

Az 1795-ös javaslat anyagi jogi részében a bűncselekmények első nagyobb típusát a közbiztonságot veszélyeztető bűntettek képezik. A felvilágosodás hatására a tervezet már nem ismeri az isteni felség megsértését, az csak, mint vallásellenes deliktum büntetendő. További jelentős előrelépésnek tekinthető, hogy a Tripartitumban nota infidelitas címszó alatt mesterségesen és indokolatlanul egységbe foglalt különböző súlyú cselekmények szétválasztására és a fogalmak világosabbá tételére vállalkozott.

A végleges javaslat 18 magatartást sorol a közbiztonságot veszélyeztető deliktumok közé, amelyek 4 csoportra oszthatók:

1. az ország külső és belső biztonságát veszélyeztető bűntettek; 2. az igazgatás működését sértő bűntettek; 3. az igazságszolgáltatás rendje ellen irányuló bűncselekmények; 4. a gazdasági élet rendjét veszélyeztető (pénzhamisítás, közpénztárak hűtlen kezelése) deliktumok.

A tervezet a király személyével és az ország alapvető jogi védelmével kapcsolatos veszélyeztető magatartásokra összpontosít. A hűtlenség büntette az első szakaszként szerepel a közbiztonság elleni bűncselekmények fejezetében. A legislátor öt paragrafusban foglalta össze a tényállás törvényi kritériumait.

Egyértelmű a tervezet készítőjének az a szándéka, amely a felségsértés hűbérjogi eredetű (hűségen alapuló) tényállását élesen elválasztja az állam elleni egyéb jogsértésektől.

Nemcsak körülírja, hanem néven is nevezi a két klasszifikációt: a király személyét, mint az állam fejét, tehát személyes felségét érintő büntett („Persona Regia tanquam status publici capitis aggressio”) a felségsértés („Criminis Laese Majestatis”); míg a másik az állam elleni bűncselekmények kategóriája. Az utóbbi vonatkozásában különbséget tesz az államot fenyegető külső és belső jogsértő magatartásformák között.

A hűtlenség büntettét két kategóriára osztja: a felségsértésre és az állam biztonságát sértő cselekményekre, a felségsértést tehát a hűtlenség alinéjaként határozza meg.

A tervezet érdeme, hogy nemcsak a felségsértést választotta el az állam biztonsága elleni büntettektől, hanem meghatározta a királysértés kategóriáját is, jól elkülönítve azt az állam fejét érintő, az államfői felséget sértő tettektől. Az uralkodó személyes szabadsága, illetve épsége ellen összeesküvőket, azonban a felvilágosodás elveivel szembe menve, a tervezet e paragrafusa azonos büntetéssel sújtja akkor is, ha a király személyes szabadságának korlátozását és akkor is ha, az uralkodó életének kioltását eredményezte a tettük. (Majd 50 évvel később az 1843. évi büntető törvénykönyv javaslatának 420.§-a is ugyanígy rendelkezik.)

Megállapíthatjuk, hogy a szakaszban szereplő az állam külső biztonságát („Contra externam Respublica Securitatem”) érintő bűncselekmények felsorolása nem tekinthető kimerítőnek, inkább példálózó jellegű, csupán a fontosabbnak gondolt elkövetési magatartásokat rögzíti, amelyek azonban az ítélkező bírák számára iránymutatásul szolgálhattak volna.

Nagy jelentőségű a tervezetnek ez a rendelkezése, hogy a hűtlenség e fajtáját csak erőszakkal, fegyverrel vagy erőszak és fegyver alkalmazására izgató szavakkal, írással lehet csupán megvalósítani. Abban az esetben, ha az elkövető az uralkodó tekintélyét támadja, vagy tevékenységével más módon veszélyezteti az állam rendjét, nem hűtlenségért, hanem a II. szakaszban meghatározott, a király és az országlakó nemesek jogai elleni büntettért lehetett volna felelősségre

vonni. (Ha hatályban lett volna a kódex, akkor nem lehetett volna a Martinovics-mozgalom résztvevőire olyan példátlanul súlyos ítéleteket kiszabni.)

A tervezet alapvető különbséget tett a lázadás (seditio) és a zendülés (tumultus) között, csak a törvénynek, illetve a királyi rendeletnek való erőszakos (fegyveres) ellenszegülést minősítette lázadásnak, viszont zendülésnek értékelte az eljárással szembeni szintén erőszakos ellenállást. A kettő között alapvető különbséget abban látta Reviczky, aki külön szakaszban helyezte el a két bűncselekményt, hogy más a veszélyeztetett jogi tárgy; a lázadásnál az alkotmányos rend; míg a zendülésnél az alattvalóknak a mindenkori törvényes hatalom képviselőivel szembeni engedelmességének követelménye.

A bizottság 1795. február 28-án fejezte be csaknem négyévnyi tevékenységét, megoldotta valamennyi feladatát, amit számára az 1790/91 évi országgyűlés meghatározott a LXVII. törvénycikkben.

A javaslatok 1795 tavaszán felkerültek a kancelláriára, de a munkáltok nem kerültek már a diéta elé. A rendek úgy ítélték meg, hogy a javaslat jelentősen korlátozza a nemesi szabadságjogokat, az udvar pedig a tervezet számos tételében – Németh János kancellári tanácsos véleménye alapján – a királyi jogok elleni támadást, a francia forradalom elveinek realizálódását látta. Ezzel megpecsételődött a tervezet sorsa.

Az 1795. évi javaslatot azért tekinti a magyar jogtörténet nagy jelentőségűnek - túl azon, hogy elsőként átfogja a büntetőjog egész területét - mert ez az első magyar büntetőjogszabály tervezet, amely határozottan előírja valamennyi, a törvénnyel ellentétes írott vagy szokásjogi forrás hatályon kívül helyezését. Amennyiben életbe léptették volna, nagyban elősegítette volna a magyar büntetőjog egységesítését. Szalay László véleménye szerint, a tervezet nagy hatást gyakorolt az 1848 előtti reformnemzedékre.

3.7 Az 1830. évi kódex-tervezet

1827-ben az első reformországgyűlésen álmag és formális módon, de végre döntés született az 1790/91-es diétán felállított országos bizottságok által megoldandó kérdéskörökben, így ismét előtérbe került a büntetőkodifikáció ügyének rendezése is. Az 1795. évi büntetőkódex-tervezet revíziójának szánt, 1829-re elkészült javaslat példányait kinyomtatták és megküldték a törvényhatóságoknak véleményezés céljából.

Az országgyűlés azonban viszonylag rövid ideig tanácskozott, az ügyek nagy száma pedig nem tette lehetővé, hogy a kiküldöttségek munkáit a diéta megtárgyalja. A végéhez közeledő ülészak idején érkezett királyi leiratban javasolt megoldást, hogy a hosszas tanácskozás nélkül is elfogadható bizottsági munkák kerüljenek gyors megtárgyalásra, a rendek elutasították. A 29. ülésen úgy nyilatkoztak, hogy a rendszeres munkák csak akkor felelhetnek meg a kitűzött céljuknak, ha a törvényhatóságok, valamint a diéta részletesen megtárgyalhatják és egységes szerkezetben, nem pedig egyes részekben fogadhatják el azokat. Az ezzel ellentétes uralkodói javaslatot, vagyis a gyors eredményt ígérő, kiválogatott bizottsági tervezetek napirendre vételét nem látták tanácsosnak, és azt az 1831 októberében összehívandó országgyűlésre halasztották. A büntető-kódex javaslat tárgyalása megfeneklett, elődjével azonos sorsra jutott.

Az alkotók a napóleoni büntető törvénykönyv (Code Penal, 1810.) hatására három részre osztották a tervezetet. Az első az eljárásról (De forma procedendi), a második rész az egyes büntettekről és büntetéseikről (De Criminibus in specie, et eorum Poenis), a harmadik pedig a kihágásokról és a büntetéseikről (De delictis criminalitatem non involventibus, eorumque poenis) rendelkezett. A felosztáson kívül, további újítása a tervezetnek, hogy a Csemegei-kódexhez, illetve a mai miniszteri indokolásokhoz hasonlóan az egyes cikkelyekhez részletes magyarázatot fűz.

A legjelentősebb újdonságnak a kihágások (delictum politicum) szabályozását tartja a szakirodalom.

A kódex tervezet második (anyagi jogi) részének első osztálya foglalkozik a közbiztonság elleni bűncselekményekkel (*Crimina adversus securitatem publicam*), ennek első két cikkelye tartalmazza a felségsértés (beleértve és el nem különítve a hazaárulást) és a hűtlenség tényállásait és az ezekhez fűzött magyarázó kiegészítéseket.

Leszögezhetjük, hogy itt történt először rendszerszerű és átgondolt próbálkozás arra, hogy a felségsértésre szövetkezést ne előkészületi cselekményként, hanem önálló *sui generis* deliktumként kezelje és büntesse a jogalkotó. Ez a problémakör az 1878. évi törvény megfogalmazásakor kerül majd újra elő, nem kevés szakmai vitát és bírálatot váltva ki.

A hűtlenség deliktumának tényállása az állam egységét, sértetlenségét külső és belső irányból fenyegetők ellen fogalmazódik meg a tervezetben. Az elkövetési magatartások külön pontokba szedve jelennek meg, ez jelzi a jogszabályszerkesztésben a taxatív felsorolás irányába történő elmozdulást.

3.8 Az 1843. évi büntető kódex javaslata

1840-ben újabb törvény (1840:5. tc) született a kodifikációs deputáció felállításáról, most már kizárólag a büntetőkodifikáció a választmány munkálatainak céljából.

A Javaslásban szereplő politikai büntetteket három különvélemény érintette, összesen hat rendelkezéssel kapcsolatban. A kerületi üléseken – s aztán az alsó tábla országos ülésein is – ezeket a véleményeket, amelyeket Deák neve fémjelzett, az ellenzéknek a megyei követek támogatásával sikerült elfogadtatnia.

Az országos bizottság által elkészített büntetőtörvénykönyv *A büntettekről, s a büntetésekről* címet viselő javaslata, öt fejezetben (XLIII-XLVII.) rendelkezik a politikai jellegű bűncselekmények büntetéséről.

Eltérően a korábbi magyar szabályozástól és a különböző büntetőtörvény tervezetektől, amelyek kiemelt helyen szabályozták a felségsértés és a hűtlenség tényállását, a Deák-féle javaslat rendszertanilag alulértékelve tartalmazza azokat. Nincs megkülönböztetett elhelyezés, szinte elrejtve, az orgazdaság és erőszakos ellenszegülésről szóló diszpozíciók közé került a két tényállás. A javaslat tüntetően nem kezeli kiváltságos tényállásként azokat, tartalmilag azonban a magyar hagyományok mentén halad és a korábbi tervezetekkel is nagyfokú a hasonlatosságuk. Az 1830-as tervezethez képest a diszpozíciók megfogalmazása tovább tisztult és teljesen nyilvánvalóvá vált a jogalkotói szándék, hogy felségsértés és hűtlenség alatt csakis a király személye elleni támadásokat, valamint az alkotmány és az ország elleni magatartást kell érteni.

A javaslat a kísérlet büntethetősége szempontjából radikális álláspontot képvisel, csak ott bünteti, ahol a különös rész ezt nyíltan rögzíti, így a felségsértésnél és a hűtlenségénél (és még 19 diszpozíciónál).

A tervezet egyik tényállásnál sem kíván eredményt, a király meggyilkolására való tetteges törekvést (király elleni merénylet) vagy a király személyének tetteges megtámadását is felségsértésnek tekinti.

Deákék itt a tettlegességre helyezték a hangsúlyt, ne lehessen felségsértésnek tekinteni a verbálisan vagy írásban elkövetett, az uralkodót sértő magatartásokat (hasonlóan az 1795. évi tervezethez).

Az ilyen jellegű cselekményekre külön tényállást készítettek: a király személye elleni sértő kifejezések elnevezéssel.

A hűtlenség tényállásánál négy elkövetői magatartást határozott meg a jogalkotó, melyek mind az állam biztonsága ellen irányulnak.

Deákék okulva a szomorú történelmi tapasztalatokból, külön tényállást szerkesztettek a király személye elleni sértő kijelentéseket tevőkre, elhatárolva ezáltal az ilyen jellegű cselekményeket a felségsértés büntettétől.

A deliktum speciális alakzataként fogalmazták meg a köztörvényhatósági gyűlésben elkövetett királysértést. A szóbeli sértést amennyiben a sértő azonnal és teljesen visszavonja, nem büntethető, kivéve, ha egyértelműen kiderül, hogy egyenesen szándékában állt a király megsértése.

Az 1843. évi javaslat utóélete

1844-re gyökeresen megváltoztak a politikai viszonyok egész Európában, s a Habsburg uralkodóház már nem volt hajlandó a reform támogatására. Az 1843-iki javaslat anyagi és eljárásjogi részét a főrendek és az udvar leginkább a halálbüntetés eltörlése miatt ellenezte és azért, mert az országgyűlésen az alsó tábla az esküdtbíróság szervezése mellett foglalt állást.

A büntetőjogi kódex javaslatára nézve a két ház között megegyezés született, szentesítést azonban ez a javaslat sem nyert.

Az 1843-as Javaslat nem vált törvénné, de koncepciója maradandó értékű volt, hiszen azt a büntetőjogi modellt képviselte következetes és rendszerezett formában, amelyet klasszikus büntetőjognak nevez a büntetőjog-elmélet.

A büntetőjog-tudomány fejlődése szempontjából haladó jellemzők közül ki kell emelnünk az egyén szabadságát garantáló, úgynevezett garanciális szabályok intézményesülését, amelyek büntetőjog

humanizálódása felé mutattak. Így a törvény előtti egyenlőség, kötelező védelem, a nyilvános és félbe nem szakítható eljárás megfogalmazása, a halálbüntetés, a testi és becstelenítő büntetések eltörlése, a bírák korlátlan enyhítési lehetőségének bevezetése. Természetesen a nullum crimen, nulla poena sine culpa; a nullum crimen sine lege és nulla poena sine crimine alapvető jogelvek rögzítése és a megérdemelt, arányos büntetés a kor általánosan uralkodó felfogásához képest jelentős újítása a Javaslatnak.

A Javaslat továbbélése – az 1848/49-es forradalmi törvényhozás és a Kiegészítés korszakának büntetőjogi revíziója

Deák 1848-ban igazságügy-miniszterként nem terjeszti be a Btk. javaslatát az Országgyűlésnek, a forradalmi törvényhozás azonban megvalósítja azokat az alkotmányjogi reformokat, amelyek a Javaslatban szerepeltek.

Az országban uralkodó ostromállapot kezelésére Deák 1848 nyarán benyújtotta a „*Vész-törvény lázadás esetén*” című törvényjavaslatot a képviselőháznak, amelyet aztán csak 1849. február 13-án a debreceni országgyűlés fogadott el. Az 1849. február 13-i törvényt a jogtörténet fordulópontként értékeli a magyar büntetőjog történetében amiatt, hogy az állam elleni bűncselekmények kategóriájában teljes mértékben szakít a feudális büntetőjoggal. A törvény „a magyar haza, annak polgári alkotmánya, független önállása s területi épsége” védelmét biztosítja, ezzel de facto hatályon kívül helyezte az 1723:IX. törvényben büntetőjogilag értékelt tényállásokat, így a „szentkorona, királyi felség és ország közállománya” védelmét.

4. A BÜNTETTEKRŐL ÉS VÉTSÉGEKRŐL SZÓLÓ MAGYAR BÜNTETŐTÖRVÉNYKÖNYV (1878:5. TCZ.) LÉTREJÖTTE – A FELSÉGÉRTÉS ÉS A HÜTLENSÉG BÜNTETTÉNEK MEGHATÁROZÁSA

4.1 A felségsértés

Több mint két évnyi előkészítést és értekezleti munkálatokat követően, 1875 novemberében terjesztette be Perczel Béla igazságügyi miniszter az új törvény-tervezetet, amelyet a Képviselőház előzetesen az Igazságügyi bizottság elé utalt.

Az Igazságügyi minisztériumban kidolgozott javaslatához fűzött indokolás a legfontosabb teendőnek a politikai bűncselekményekre vonatkozó szövegrész kidolgozása során az alapelvek rögzítését tűzte ki célul. Szigorúan és szélesen határozta meg a teendők körét, amikor kijelentette, hogy a jelenleg hatályosnak tekintett magyar és osztrák törvények nem alkalmasak arra, hogy kellő támpontot nyújtsanak a kódex kidolgozásához. Sem dogmatikai, sem fogalmi háttérük nem teszi őket alkalmassá az alkotmányos polgári monarchia alapintézményei védelmének meghatározása során.

A Javaslat megpróbált elébe menni a fejezet dogmatikailag legnagyobb kihívásának, Magyarországon eddig soha meg nem oldott fogalmi problémájának a hűtlenség és a felségsértés szétválasztásának: „Mindenekelőtt meg kell tehát határozni az alapeszmét, melyből a törvény kiindul, s ha ez helyes: csak ez esetben lehet az ezen alapeszmének megfelelő egyes cselekményeket, de ezeket kivétel nélkül és teljesen kell is felségsértésnek, illetőleg hűtlenségnek nyilvánítani.”

Az állam elleni büntettek legsúlyosabbikának, a felségsértésnek tárgyai közé a Javaslat mindazon intézményeket felvette, amelyeket a korabeli állam- és intézményrendszer alapkövének, a főhatalom letéteményesének tekintett, és amelyek védelmét a tudományos élet és értékszemlélet az állam eredeti és elidegeníthetetlen jogaként tartott számon.

A Javaslat indokolása rögzítette, hogy az uralkodó, az alkotmány és az államterület, a modern monarchikus állam azon legfontosabb védendő

értékei, amelyek sérelme, az ezek elleni fellépés, vagyis „erőszakos merénylet” képezi a felségsértés tárgyát. A felsorolt védett tárgyak köre kiegészült a magyar állam és monarchia másik állama közötti államjogi kapcsolattal, amely a javaslat tárgyalása során a leghevesebb vitákat váltotta ki.

A miniszteri előterjesztés a hűtlenség és a felségsértés korábbi kilenc évszázados gyakorlatához hűen, ugyanakkor a modern alkotmányos államiság követelményrendszerének és szóhasználatának megfelelően indokolta a király személyének védelmét. A polgári jogegyenlőség talaján kellett megfogalmaznia a királynak, mint személynek a kiemelt, minősített védelmét. Ennek tudható be, hogy a királyi felségjogok és személyes erények hangsúlyozása helyett, az államfő közjogi állására, államot irányító szerepkörére koncentrál. A királyra nemcsak az állam képviselőjeként tekint, hanem mint az állami cselekvés irányának legfontosabb meghatározójára. A király élete, épsége vagy szabadsága elleni merénylet tehát nemcsak az államfelségnek képviselőjét támadja meg; hanem e támadás által, ha eredményre vezetett, lehetetlenné válik, hogy a fejedelem az ország alaptörvényeiben gyökerező uralkodói jogát saját akaratából az alkotmányos keretek között gyakorolhassa. Az uralkodó személye a monarchikus intézmény megtestesítője, az állam felforgatása, szétszakítása, vagy alapintézményeinek erőszakos megváltoztatása gyakran csak úgy lehetséges, ha a fejedelem személye eltöröltetik.

A tényállás a gonosz szándékkal elkövetett gyilkosságot és emberölést szankcionálja, amelynek sértettje az uralkodó, akit ezen minőségének ismeretében tudatosan bántalmaz a tettes.

A Javaslat tehát német mintára (Mord – Todtschlag) különbséget tett az előre megfontolt szándékos emberölés, vagyis a gyilkosság és az előre meg nem fontolt szándékos emberölés között. A fogalmi különbségtétel itt azért nehezen indokolható és feleslegesnek tűnik, mert a büntetési tételt meghatározó 127.§ a miniszteri szövegváltoztatban egyöntetűen és kizárólagosan csak a halálbüntetés kiszabását engedélyezte volna a bírónak, tekintet nélkül arra, hogy gyilkosságról, hirtelen felindulásról, illetve hogy befejezett cselekményről vagy kísérletről lett volna-e szó.

A tényállás legfontosabb eleme az erőszak lett, legyen az fizikai vagy pszichikai (vagyis az erőszakkal fenyegetés), amely az uralkodó szabad akaratelhatározását akadályozza

A törvényjavaslat politikai bűncselekményekről szóló részének leghevesebb és szakmai szempontból legérdekesebb vitája a *felségsértési tényállások kísérlete* körül bontakozott ki.

A Javaslat eredeti szövege büntetendővé tette azokat, akik meghatározott elkövetési magatartás véghezvitelét megkísérik. Ami fontosabb, hogy a 127.§-a nem tett különbséget a befejezett és a megkísérelt cselekmény büntetése között, vagyis a király meggyilkolását és megölését kísérlet esetén ugyanúgy halállal, a 2) és a 3) bekezdés eseteiben pedig életfogytig tartó fegyházzal büntette volna.

Az előterjesztő egyik legfőbb indoka, hogy ennél a bűncselekménycsoportnál nem lehet megfelelő határt húzni a tényállást megvalósító cselekmények, illetve azok folytatólagos sorozata között abból a szempontból, hogy mi tartozik még a kísérleti szakaszba, vagy mi az ami már a befejezett cselekményt valósítja meg. Ha ilyen lényeges körülményt a jogalkotó nem tud pontosan meghatározni, - amire a „közvetlenül” kitétel szövegbeli szerepeltetése nem elégséges - akkor nem adhat teret a büntetési mérték kettéválasztásának.

A szakmai sajtó egy része ezt azonban nem így látta és feltétlenül szükségesnek ítélte, hogy a törvény állapítsa meg a határt, ahol a büntethető bűnkísérlet kezdődik, és hol minősül szigorúbban büntetendő bűntényé.

A Javaslat 126. §-a a törvényes trónöröklés rendjét, a magyar állam alkotmányát, területét és az osztrák-magyar monarchia területi épségét valamint magát a fennálló államjogi kapcsolatot kívánta védeni az erőszakos változtatási, illetve elszakítási szándékoktól.

A trónöröklés törvényes rendjének erőszakos megváltoztatása, bár összefüggésben áll az uralkodó személyével mégsem sorolható az eddig tárgyalt, a király személyét közvetlenül érintő, testi sérelmet okozó cselekmények közé. Két úton valósítható meg: egyrészt az uralkodó trónfosztásával, illetve más arra jogosulatlan személy trónra emelésével; másrészt a trónöröklés rendjét szabályozó törvény jogtalan, erőszakos megváltoztatásával. A hangsúlyt a miniszteri előterjesztés itt is – mint az egész paragrafus értelmezése során – az erőszakos végrehajtásra

helyezte a békés átalakulással, és az erre irányuló szellemi tevékenységgel szemben.

A Miniszteri indokolás már a felségsértés tárgyainak, a király - alkotmány - államterület hármásának felsorolását követően, – kicsit határozatlanul – jegyezte meg, hogy „ki kelle terjeszteni az oltalmat” a magyar állam és a monarchia „másik” állama között fennálló kapcsolatra is.

Sietve pontosítja, hogy a már meglévő a sarktvörvények szerint fennálló, vagyis a Pragmatica Sanctio, az 1848:III. és az 1867:XII. törvények által megállapított, létező, jól definiált kapcsolatot kívánja védeni. Így tehát a büntetőtvörvény nem alkot államjogot, csak a már létezőt oltalmazza!

Az állítás első fele az egyik legtöbbet citált mondatá vált a vitákban, sőt a későbbi indokolásban, kommentárokbán és tankönyvekben is visszaköszön! Azzal viszont, hogy ezen esetben csupán a már meglévő, valóságosan létező intézményrendszer feltétlenül szükséges oltalmazásáról lenne csupán szó, ezzel már korántsem értett egyet mindenki.

4.2 A király, a királyi ház tagjainak bántalmazása, és a király megsértése

A Javaslat II. Fejezetében a törvényalkotó három különböző, összetartozónak vélt tényállást: a király bántalmazását, megsértését és a királyi ház tagjainak bántalmazását foglalta egybe. A tárgyuknál fogva összekapcsolódó cselekmények meghatározásával, az előterjesztő arra vállalkozott, hogy a király illetve családja sérelmére elkövetett olyan cselekedeteket szankcionáljon, amelyeket dogmatikailag el kívánt választani a szorosan vett felségsértési tényállásoktól.

Csemege a Képviselőházi vitában egyenesen a tudományos kutatások eredményének, harcának és a javaslatba – hazánkban első ízben – átültetett vívmányának nevezte, hogy a cselekményt, melyről a II-ik fejezet intézkedik, el lehetett különíteni az első fejezetben elősoroltaktól. Ez azonban nem ígérkezett könnyen megoldható feladatnak.

Kiindulási alapot a király sérthetlensége, mint uralkodói személyes felségjog képezte, konkrét hivatkozási jogalakpént pedig a szent és sérthetelen minőséget fundamentális alaptételként rögzítő 1848. évi III. törvénycikk szövege szolgált. A Felség személyét, mint az állami felséget és egységet képviselő személyt ért támadások tartoznak ide, amelyek az uralkodói állást nem (ezért nem érik el a felségsértés szintjét), de a királyi méltóságot sértik, ezért súlyos büntetéssel fenytendők.

A király bántalmazásának büntetésénél a cél a felségsértő, vagyis a királyt uralkodói állásában, állami funkcióiban, királyi jogaiban támadó – a korábbi szakaszokban már meghatározott – cselekedetek, és a szokásjognál fogva emberként is sérthetetlennek tekintett királyt, mint a fejedelmi méltósággal elválaszthatatlan kapcsolatban álló személyt sértő deliktumok közötti pontos különbségtétel volt.

Olyan tényállás megalkotásáról volt szó, amelyet az addigi hazai törvények sohasem kívántak pontosítani, hiszen a király bármilyen tetteges bántalmazását a hazai jogalkotás és -alkalmazás addig magától érthetődően beleértette a hűtlenség tényállásába. Sem törvényeink, de a bíróságok sem kívántak indítékok, és a testi sérelem foka alapján különböztetni. Magától érthetődőnek vették a királyt személyét (szóval vágly tettel) sértő eredményből a felségsértő szándékot.

A kérdés, hogy mit értett a jogalkotó a tetteges, de a felségsértés mértékét el nem érő cselekedeteken, mennyiben lehetséges a határvonal meghúzása.

A szűkszavú Indokolás visszautal a felségsértés, szorosán királyt érintő szakaszára (Mj. 125.§), amikor azt mondja, hogy azok a deliktumok tartoznak ide, amelyek *nem* intéződnek a király élete, testi épsége, vagy szabadsága ellen. Ez esetekben az állam csak közvetve sérül, de az állami funkciókban zavar nem áll be, fennakadás nem veszélyezteti a társadalmat.

A király iránti kötelező tisztelet megsértése képezi a szövegjavaslatban leírt tényállást, amelynek kiteljesedéséhez nem szükséges sem nyilvánosság, sem az, hogy a tett elérje a rágalmazás vagy a becsületsértés szintjét. Már maga a javaslat Indoklása is elébe menve a kifogásoknak kifejti: a törvény nem lehet elégséges eszköz arra, hogy

pontosan meghatározza, mi képezheti szóban, gondolatban, ábrázolásban a király megsértését. Ezt a konkrét esetben a bíróra kell bízni – teszi hozzá kicsit nagyvonalúan. Inkább elnagyoltan, ha hozzátesszük, hogy maga az indoklás a sértés, a gyalázás rendkívüli művészi szintre emelkedett mesterségeről beszél...

Nem szabad azt sem elfelednünk, hogy a királysértés alapesete szóval és tettel is, rendkívül sokféle magatartással megvalósítható vétség. A rágalmazás, gyalázás, gúnyolódás, jelképes lealacsonyítás jelekkel, szimbolikus cselekményekkel, szándékos tiszteletlen viselkedéssel tartozik ide, de több a kommentár az uralkodó testi bántalmazással való fenyegetését is ide sorolja.

Az uralkodó testi épségében való fenyegetettsége esetében azonban, a királysértés alapesetből elkövetésének körülményei már veszélyesen közelítenek a király tetteles bántalmazásának, szélsőséges esetben a felségsértésnek büntettségéhez, azt pedig még véletlenül sem engedhette a jogalkotó (feltételezve a tudatosságot), hogy ezek a sajtó útján elkövetett bűnökkel keveredjenek. Nyilvánvaló, hogy írásos formában is lehet valakit testi épségében fenyegetni, ez azonban merőben más, mint amikor ez időben és térben egybeesik.

A Javaslat szövege az előző két paragrafusban megfogalmazott védelmet egy speciális személyi körre *a királyi család tagjaira* is ki kívánta terjeszteni. Kik ezek a személyek és miért érdemelnek védelmet?

Bármilyen furcsa, meg kell állapítanunk, hogy ismételen egy újonnan megfogalmazásra kerülő tényállással állunk szemben. Meglepő, de az addigi törvényi szabályozásban nem találjuk meg a királyi család tagjainak védelmét, ezzel szemben azonban a gyakorlat teljesen világosan egyértelművé tette a kiemelt büntetőjogi védelem mindenkori meglétét.

A védelmet az örökös monarchia intézménye biztosítja számukra, a dinasztia tagjai "különös kiváló" egységet képeznek, ez közjogilag is különleges státuszt biztosít a számukra, amelyet a btk. javaslat is elismer- írja Fayer.

4.3 A hűtlenség

A hűtlenség közös elnevezése alatt a Javaslat számos jogtalan cselekményt foglalt össze, amelyek abban azonosak, hogy különböző módon, de mindannyian a magyar államot vagy a monarchiát támadják: elsősorban külső biztonságában, valamint az országok közösségében elfoglalt nemzetközi hatalmi állásában, jogalanyiségében.

Nehezen osztályozható és megszámlálható ez a kiterjedt magatartás-csoport, amelyet a legislátor ebben a fejezetben fésült össze, és az előző fejezetektől elkülöníteni törekedett. Ennyiben mindenképpen hasonlít a hűtlenség évszázados tényállására.

A Javaslat (és az elfogadott törvény) szerint a katonai áruulás eseteiben mindig magyar honosnak, illetőleg a monarchia másik államának polgárának kell lennie az elkövetőnek. Külföldiekre a nemzetközi hadi szabályokat kell alkalmazni. Az elkövetői kör szűkítésének alapja az a jogszemléleti és politikai változás, amely a hűség viszonyt, valamint az állam és a hatalomgyakorlás fogalmi változásait a 18. század végétől már a büntetőjogba is átültette, így téve különbséget a felség*sértés* (szándékosan nem a felségáruulás kifejezést használva) és a hűtlenség között. A Javaslat indokolása a két bűncselekmény elkülönítésénél a hűséگی viszony átértelmezésére, és az alattvalóból állampolgárrá emelkedett lakosok kötelezettségének definiálására helyezi a hangsúlyt.

A modern felfogásban a felség*sértés* elleni fellépés jogalapja az uralkodó felséget és magát az államot, mint egyént megillető *önvédelmi jog*, nem pedig az állampolgárt kötelező hűség, ebből következik, hogy már nem kiemelt szempont a támadó honossága – fejtegeti Csemegi. Örömmel nyugtázza – mint mindig, amikor ezzel a saját álláspontját támasztja alá –, hogy az 1843-ik évi btk. javaslat is ennek szellemében alkotta meg a „Hűtlenség” tényállását. (A 43'-as szövegezés a katonai hűtlenség eseteit önti formába, bár az elkövetői kör szűkítésére itt még csak közvetetten a szövegekörnyezetből érezhető ki a szándék.) Azon viszont sajnálkozik, hogy a felség*sértés* helyett, a felségáruulás kifejezéssel alkottak tényállást Deákék, „holott tudták”, hogy itt nem árulásról, vagyis a *nem* a hűség megsértéséről van szó.

A hűtlenség esetében viszont a haza iránti polgári kötelesség bűnös megszegéséről, a haza elárulásáról, *hazaárulásról* kell beszélni.

A Javaslat indokolása a *katonai-* (a tulajdonképpeni hazaárulásra, vagy honárulásra) és a *diplomáciai árulásra* bontja a fejezet paragrafusait, bár a kategóriák elnevezései nem jelennek meg a szövegben. Az utóbbinál nem követeli meg a honosságot, de itt is csak olyan személy lehet az elkövető, akit hűség kötelez. Ez azonban a hivatalos megbízatásból – nem a honpolgárra érvényes „természeti”, „az örök igazság változatlan törvényeiből” – ered, magából a feladat elvállalásából keletkezik, amely kötelességet külföldi is elvállalhat, és így meg is szeghet. A katonai árulás miatt a külföldiek ellen a hadi szabályok alkalmazandók, amely szabály a magyar állam elleni ellenséges katonai jellegű cselekményeknél egyértelműnek tűnik.

A fejezetben foglalt cselekmények elkövetéséhez tudatosságot kíván meg a törvényalkotó, „gonosz szándék”, de legalább eshetőleges (dolus eventualis) a következményekbe belenyugvó szándék szükséges a deliktum végrehajtásánál. Az azonban közömbös, hogy az elkövetőt milyen indok és háttér vezette tette végrehajtásában.

A tényállásoknak további közös eleme, hogy a cselekmény objektív veszélyes legyen, vagyis képes legyen a kárt, vagy a veszélyeztető magatartást előidézni az államra nézve. A veszély nagyságának megítélésénél, nem csak az elkövetőt és tettét, hanem az abból eredő veszélyeket és negatív lehetőségeket, különös tekintettel a védett tárgyra és a különleges helyzetekre (hadiállapot, hadi készültség, stb.) is figyelembe kell venni. Éppen ezért a hűtlenség bűncselekményei a törvényben leírt cselekedetek elkövetésével befejezettek tekinthetők, anélkül, hogy az államot ért káros hatások bekövetkeznének.

5. A KÓDEX HAZAI FOGADTATÁSA ÉS A POLITIKAI BÜNTETTEK TÉNYÁLLÁSAIVAL KAPCSOLATOS KRITIKÁK

I. Ferenc József 1878. május hó 27-én szentesítette a törvényt, amelyet két nappal később az Országgyűlés mindkét házában kihirdettek, majd a törvényhatóságoknak is megküldtek.

A magyar büntetőtörvénykönyv állami szempontból nem csak jogi alkotás, hanem politikai tett is – vélték maguk a kortársak –, ezért a szakmai vitákon, és a jogi köntösbe bújtatott bírálatokon is minduntalan átüt a politikai élet keményebb hangvétele.

Előjáróban leszögezhetjük, hogy a szakmai kör nagyobb része alapvetően örömmel fogadta a kódex megszületését, és elismerte a kodifikátorok érdemeit. A korszakalkotó, nagy alkotás sietős elfogadásával és hasonlóan gyors életbeléptetésével azonban, még a törvény születése körül bábáskodó, vagy annak megalkotását nyomon követő jogászokban is jócskán maradtak kétségek.

Kész volt a munka, a gyakorlati jogélet konzervatív szereplői pedig ontották magukból a lehetséges hibaforrásokkal, elvarratlan szálakkal, idegen intézményekkel kapcsolatos kételyeket.

5.1 A szakmai közönség állásfoglalásai a kódex-másolásról

A legsúlyosabb és az egész kodifikátori munkát, alaposságot és koncepciót megkérdőjelező, éveken keresztül unos-untalan ismételt vád: a kódex nem egyéb, mint külföldi – elsősorban a német – büntető törvények szolgálai másolása, sőt fordítása: „compilált codex”.

Fayer több helyütt részletesen elemzi a magyar Javaslat forrásait és viszonyát az európai törvényjavaslatokhoz és hatályos kódexekhez. Szerinte egy eklektikus műről van szó, amelynek megalkotásakor a kodifikátor nem ragaszkodott szigorúan egy külföldi joganyaghoz, hanem az 1870-ik évi osztrák javaslatot véve alapul, követte a belga törvényt, az olasz javaslatot és a német Btk-t. Ez utóbbi kódex irányába

történt a későbbiekben jelentős elmozdulás az Igazságügyi bizottság változtatásai következtében, ami növelte a munka „összeszerelmény” jellegét.

A szolgálai recepció és sajátos hazai viszonyok figyelembe nem vétele, mint vád és kritika, a parlamenti viták során újra meg újra, de az elfogadást követően is szembeállította a Btk-t a '43-as javaslattal, amelyet a szakma a magyar nép jellemével és a tényleges életviszonyokkal harmonizáló alkotást tartott számon. A parlamenti ellenzék érvrendszerének sarokkövévé vált a '43-as művel való azonosulás, annak egészével, ha pedig a taktika úgy kívánta egy-egy részével való példálózás.

Már a képviselőházi vita kezdetén komolyan felmerült, hogy a politikai bűntettekről és vétségekről szóló részt a jogügyi bizottság dolgozza át, méghozzá az 1843-ik évi javaslat elveivel összhangban, mert a kimért büntetések túl szigorúak.

A kortársak és a későbbi elemzők is a kódex gyenge pontjának tartották a büntetési rendszerét. A kifogásokat hosszasan lehetne sorolni: a halálbüntetés fenntartásától, a büntetési tételek rendszerében és a mellékbüntetések terén előforduló következetlenségig.

Általánosságban a túlzott szigora miatt ostorozták a törvényt. Előzetesen a viták során, majd az életbelépésekor: mert drákói szellemű, „majdnem minden szakaszából kilángol a tyrannismus és politikai pártszenvedély tüze”, hiányzik belőle a humanizmus szelíd sugara, „csak mint vértől feketült pallos lebeg a magyar szent korona népei fölött!”

A hírlapi szó- és képözönön túltekintve, az utókor számára is megfontolandó körülmény, hogy hasonlóan bírálták a törvénykönyvet a későbbi elemzők is (Balogh, Fayer). Ők azonban már a gyakorlat tükrében tették ezt és állították, hogy nem sikerült a jogsértések súlyához mért arányos, megfelelő büntetések megállapítása.

Fayer a Képviselőházi tárgyalások végén közölt cikkében csalódottságának adott hangot, mert a Javaslát hibáit a jogügyi bizottság csak részben és eklektikusan tudta orvosolni, a Képviselőház plénuma pedig nem kívánta a hiányosságokat kiküszöbölni. A „jelkesült többség” egyetlen vezérelvét az képezte, hogy körömszakadtáig védte az eredeti Javaslátot, ezzel megpecsételve annak sorsát.

5.2 A büntettekről és a vétségekről szóló 1878:V. törvénycikk Országgyűlés által elfogadott szövegének összehasonlító vizsgálata

A kortársak elemzéseinek rövid ismertetését követően, elvégeztem az elfogadott törvényszöveg általam elemzett tényállásainak összehasonlító vizsgálatát.

Összevettem a magyar és az 1851-es Porosz Btk-ban egyaránt megtalálható, azonos jelentéstartalommal bíró részeket és megpróbáltam (+– 5% értelmezési, besorolási hibával számolva) megállapítani, hogy mekkora részét tekinthetjük a Csemegi-féle alkotásnak átvételnek?

Közelítőleg melyek a jogalkotási szempontból önállóknak, újnak tekinthető részek az általam vizsgált három tényállás esetében (felségsértés; a király, a királyi ház tagjainak bántalmazása, és a király megsértése; hűtlenség)?

Az I. számú Függelékben (részletesen leírt) elvégzett szövegszerű összehasonlító vizsgálat eredményeinek összefoglalásaként leszögezhetem, hogy bár a jogi-tartalmi elemzést nem helyettesítheti egy szám, vagy százalékos arány, az mégis pusztán matematikai eszközökkel megállapítható, hogy *a kivonatolt magyar szöveg csupán 40 %-a tekinthető eredetinek (sic!)*. Ez az arány különösen akkor válik megdöbbentővé, ha a fennmaradó, a német paragrafusokban meg nem található szövegben felállított szabályokat, intézményeket megpróbáljuk jelentőségük szerint súlyozni, értékelni.

Sajnos alig látunk önálló tényállást vagy ennek sajátosan módosított-honosított változatát, jószerével nem találunk újszerű megvalósítási cselekményeket, vagy a régieket jelentősen átértelmező körülményeket, védett tárgyakat. Az eredetinek nevezhető szakaszok nagy arányban a büntetési tételek közötti tágabb összefüggéseket szabályozó részekből, valamint olyan általános részi fogalmak, mint a kísérlet, a szövetségkötés, az önkéntes elállás speciális alkalmazásából adódnak. Ide kell sorolnunk az Osztrák-Magyar Monarchia sajátos államjogi viszonyaiból adódó részletszabályokat és azon eltérések szabta

változtatásokat is, amelyek a német viszonyokkal nem mindig voltak rokoníthatóak.

A hasonlóság tényét egyébként a kidolgozók sem tagadták, sőt az is előfordult (pl. a hűtlenség - ellenség támogatása tényállása), hogy maguk hangsúlyozták a nemzetközi gyakorlatnak való megfelelést, sőt ad absurdum az attól való eltérést is magyarázták.

A fenti közléssel szembeállítható ellenpéldaként új, önálló megoldásként értékelhető: a felségsértésnél a tudati elem kiemelése a felségsértő iratok terjesztésénél (Mj. 133.§), vagyis a tartalom ismeretének követelménye. A hűtlenség eseteiben pedig a diplomáciai áruság gondatlan változatának szerepeltetése (Mj. 144.§). Enyebb és humánusabb a porosz szabályozásnál a hozzátartozói büntetlenséget biztosító szakasz, a felségsértési cselekmények feljelentésének elmulasztásánál (Mj. 134.§).

Ha az 1871-ben elfogadott Német Birodalmi Btk. (Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich) szövegével tesszük meg az egybevetést megközelítőleg ugyanerre az eredményre jutunk. A birodalmi törvény szövetségi jellegéből adódóan, még több hasonló részletszabályt mutat a magyar kódexszel, amikor a Birodalomról szóló egyes rendelkezések kapcsán az egyes tartományok védelmére is kitér.

A külföldi példák tanulmányozását és elemzését, az egyes intézmények hasonlóságának tényét a kidolgozók sem tagadták, maga miniszteri indokolás is hosszasan elemzi az európai országok jogrendszerében előforduló megoldásokat. Csemegi és Pauler, a mű haladó és modern szellemiségét – és persze saját álláspontjukat – többször támasztották alá idegen törvényi példákkal és külföldi szaktekintélyek emlegetésével.

Az alkotók védelmében meg kell jegyezni azt is, hogy büntető törvényhozásunk Szent Istvántól fogva a külföldi jogrendszerekből számos intézményt ültetett át, sok jogtételt recipiált. A dolgozat által átfogott időtartamban azt láthattuk, hogy egészen 1843-ig nem sikerült első királyunk dekrétumainak egyszerű, de jól alkalmazható szabályaitól, illetve később a Tripartitum rendelkezéseitől, de még azok szóhasználatától sem szabadulni a későbbi korok legiszlátorainak.

Az 1843-as tervezet minden nagysága ellenére majd négy évtizeddel korábban született, az országgyűlési vitákban és a gyakorlatban soha próbára nem tett szabályai és közjogi alapjai valóban sokszor meghaladtak voltak. Csemegi érvelését el kell fogadnunk azzal kapcsolatban, hogy a büntető törvényhozás nem hagyhatta figyelmen kívül a kiegyezési törvényekkel megváltozott állapotokat, amelyek a politikai deliktumok szabályozásában egyértelműen az új, amint láttuk elsősorban a német példák átvételére vezették az igazságügyéretet.

A reformkor óta eltelt évek nemcsak hazánkban, de szerte a világban a büntetőjogi kodifikáció és a büntetőjog tudományának olyan fellendülését hozta, amelynek – inkább elméleti, mint gyakorlati – eredményeit egy modern jogalkotás sem nélkülözhetette. Csemegi és a közreműködők, az elsődlegesen német megoldások beépítésével egy jól kiérlelt, nagy tekintéllyel bíró és több államban alkalmazott intézményrendszer elemeit vették át, a parlamenti többségük felhasználásával. Személyes ambícióikat követve, némely esetben a könnyebb utat választva, és az idegen normák bírói gyakorlatát kellő részletességgel nem értékelve helyezték az új kódexet az addigi sajátosan magyar, de sikertelen próbálkozások fölé.

A korabeli német jog- és államrendszer, a monarchikus, de polgári elemekkel átszótt államberendezkedés, sőt történelmi fejlődés hasonlóságait mindenkinek el kellett ismernie, csakúgy, mint az igazságügy próbálkozásait az eltérő osztrák-magyar viszonyokra történő alakításra. Ennek fényében a recepció semmiképpen nem tekinthető hazardőri vállalkozásnak, idegen intézmények igazolatlan erőszakolt átvételének. Legfeljebb az utókor néhol felszínes dicséreteit, kell ezeknél a fejezeteknél zárójelbe tennünk.

5.3 A kódex nemzetközi fogadtatása és a politikai bűncselekmények tényállásaival kapcsolatos külföldi észrevételek

A törvénykönyv elfogadását követően a nemzetközi szakajtó élénken foglalkozott a régóta várt, az európai kódexalkotási folyamat részének tartott magyar munkával. Számos elismerő kritika jelent meg külföldi, elsősorban osztrák és német szerzők tollából, amelyeknek megszületését és Magyarországra eljutását a magyar legislátorok nem bízták a véletlenre.

Már a Javaslat szövegéről is készült fordítás 1877-ben (Mayer és Holtzendorff is ebből dolgozott), valószínűsíthetjük, hogy ezt, valamint az elfogadott törvénytörvény igazságügyi-minisztérium által már az 1878-as évben lefordított változatát a kormányzati szereplők idejében eljuttatták külföldre.

Nem voltak restek az idegenben megírt, többnyire meg is jelent írásokat a hazai jogi szaklapokban gyorsan leközölni és megfelelő háttérként felvonultatni. Ez utóbbit a fanyalgók, és elégedetlenek táborra, a kormányzat és Csemegi magamutogatásaként, helyenként jól szervezett öndicséretként értékelte, és persze hiányolta a kritikai hangvételű külföldi művek bemutatását a „bérenc tollak” mellett.

5.4. Az országgyűlési munka bírálata

A törvényjavaslatot előterjesztő szakmai kör és a jogászai közélet, a készülő büntető törvény legfontosabb részeként tekintett a kódex politikai büntettekről és vétségekről rendelkező részére. Az állam elleni büntettek szabályozásának, valamint jogellenes intézésének évszázados hiányosságai fokozott várakozásokat ébresztettek, majd pedig túlzott félelemeket gerjesztettek a húsz év önkényéből ébredő, alig tíz esztendő új államrendben, abban a fiatal még sokak által el nem fogadott konstrukcióban, ahol még élénken élt 1848-49 hagyománya.

Az ellenzék, illetve az ellenzéki sajtó a Javaslat parlamenti napirendre vételétől kezdve egyik legtöbbet hangoztatott kritikája az

előterjesztő kormánnyal szemben, hogy az a törvényt a parlamentáris eljárás mellőzésével akarja áterőszakolni az országgyűlés két házán. Nem hogy időt a képviselőknek a felkészülésre, a tervezetet egészében kívánja a kormánypárti többséggel gyorsított eljárásban leszavaztatni, miközben olyan súlyos kérdésekben, mint a politikai bűnök büntetései és a bűnkísérelt feloldhatatlan ellentétek látszanak az előzetesen kialakult álláspontok között.

A törvény elfogadását követően hasonló érvek ismétlődtek, de már a gyors hatálybaléptetéssel kapcsolatban: A közönyös többség szavazatával áthajtott, üres ház előtt tárgyaló törvény nem alkalmas a funkciójának betöltésére, hiszen hiányzik az új eljárási kódex, elmaradt a börtönügy reformja és a rendőri büntetőtörvény sem lépett még hatályba.

A hosszan elhúzódó, másfél éven keresztül mintegy 62 ülésnapot igénybevevő Igazságügyi bizottsági munka tartamát önmagában nem tekinthetjük sem rövidnek (az ellenzék is inkább a vontatottan haladó tárgyalások miatt panaszkodott), sem az ülésnapok számát kevésnek. Különösen, ha az évekkal korábban már megkezdődött munkálatokra is gondolunk.

A Képviselőház 1877 novembere és 1878 januárja között 16 vitanapon, a Főrendiház pedig 6 napon keresztül tárgyalta a kódex-tervezetet. Az ülésnapok számáról önmagában felesleges állást foglalni, bár a hosszas előkészítést figyelembe véve, nem tekinthető elfogadhatatlanul kevésnek.

A felségsértés, királysértés és hűtlenség deliktumainak esetében ez három képviselőházi ülésnapot jelentett, ami a vélemények és indítványok számát nézve semmiképpen nem tekinthető komolytalannak. A megszólalók névsorát ismételten áttekintve elmondható, hogy a fontosabb, vagy annak ítélt kérdésekben sokszor igen részletes, magas színvonalú és a politikai élet vezetőinek, a pártok elnökeinek részvételével lefolyt vitákról szólhatunk.

A politikailag érzékeny jogterület törvényszerűen került a mai szemmel érdekes, de nem kizárólagosan szakmai viták és bírálatok keresttüzébe, ahol az előterjesztők és az ellenzék tagjai is sokszor belekényszerültek a koruk és a kettős-monarchia diktálta feltételrendszer által leosztott szerepekbe.

Az előterjesztők minden alkalommal, amikor a védendő közjogi tárgyokról és azok körülbástyázásáról nyilatkoztak, beleütköztek a dualista konstrukció és államjog intézményeibe, azok hiányosságaiba. A monarchia intézményrendszere, összetartozása és együttműködése, valamint a kiegyezési törvények hézagait kitöltő és sokszor észrevétlenül elfedő, lassan formálódó napi gyakorlat hirtelen újra éles villanófénybe került. Kiderült, hogy büntetőjog szerepét visszafogottan meghatározó, az alkotók által deklarált cél: a létező viszonyokat óvó és fenntartó, nem pedig újabb közjogi viszonyokat megalkotó kódexről, nem mindig volt igaz.

Véleményem szerint nagyobb gondot jelentett, az a már a bizottsági, de különösen a parlamenti vitákból is kiérződő hajlíthatatlanság, ahogy Csemegi és Pauler a kritikákat fogadták. Bár álláspontjukat mindig nagy alaposággal és részletesen védelmezték, ritkán látható a politikai bűncselekmények tárgyalási napjain, hogy álláspontjukon vajmi keveset is változtattak volna. Tehették ezt a biztos országgházi szavazatok tudatában, amellyel minden a tárgyban érkező ellenzéki indítványt lesöpörtek. A Különös részi I-III. fejezetek esetében, ez közel 10 érdemi módosító indítvány sorozatos el nem fogadását jelentette.

6. A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA, A HASZNOSÍTÁS LEHETŐSÉGEI

A kódex egy új államszerkezetben talált ezeréves Magyar Királyság első büntető-törvényeként azt a célt tűzte ki célul, hogy a monarchikus állam alapvető alkotórészeit, az uralkodót, az alkotmányos berendezkedést, a területi integritást és külső biztonságot azok bármelyike ellen irányzott támadásokkal szemben védelemben részesítse.

Maga Csemegi is különös gonddal látott neki a fejezet megírásának, hiszen előtanulmányként már 1875-ben megpróbálta elválasztani egymástól a felségsértés és a hűtlenség történeti tényállásait és ezek különállását jogdogmatikai eszközökkel is bizonyítani. A politikai fejezetek indoklásáról valóban elmondható, hogy nagy formátumú, gondos alkotás, amely évtizedekre meghatározta az állam elleni bűncselekményekről való jogászi, tudományos gondolkodást. Leszögezhetjük, hogy a későbbi kommentárok többsége szó szerint és sokat idézi, a gyengébb, illetve rövidebb lélegzetvételű munkák pedig egyszerűen lemásolják a miniszteri indoklás szövegét.

A dualizmus-kori statisztikai mutatók fényében azt is meg kell állapítanunk, hogy az elemzett fejezetek az összbüncselekmények számához képest kis súllyal szerepelnek a táblázatokban. Minden politikai jelentőségük és visszhangjuk ellenére, nem lettek egészen az I. világháborút megelőző évekig olyan komoly próbának kitéve, amely azonnali javítást igénylő hibákra derített volna fényt a területen.

A kódex legfőbb eredményének tekinthetjük, hogy a király személyének tetteges bántalmazása által elkövetett merényletet, – a polgári állami lét alapkövetelményeit szem előtt tartva – elkülönítette az állam felségét megsértő bűncselekményektől, lehetőséget teremtett az uralkodót államfői állásában sértő cselekmények elválasztására a személyét igen, de ezzel az államot, annak fenségét mégsem érintő cselekményektől.

Munkámban a politikai bűncselekmények legfontosabbikának a felségsértés-hűtlenség egymástól el nem választható tényállásainak fejlődését kívántam részletesen nyomon követni. Egy tényálláscsoport

kétszáz éves változásait tekintetem át, úgy ahogyan az eddig csak kevés büntető-anyagi jogi intézmény esetében történt. Elsődlegesen a fennmaradt levéltári anyagok elemzésére támaszkodtam, megkísérelve az eredeti forrásanyag alapján, a szakirodalmi háttéranyaggal kiegészítve, feldolgozni és elemezni a kérdéses témát.

Világosan láthatóvá vált, hogy a magyar büntető-kódex megalkotásához vezető utat határoló legfontosabb mérföldkövek között, a politikai bűncselekmények anyagi, eljárási és végrehajtási szabályozása körüli vitákat, artikulusokat kiemelt mértékben és számban találjuk meg. Ezek akár olyan súllyal is eshettek a latba, hogy időnként a tervezet bukását előidéző okká is váltak.

Az 1878-ban elfogadott törvény vitáinak és tényállásainak elemzése visszaviszi az olvasót a magyar jogalkotás egyik legprogresszívabb időszakába, és a kitűzött célnak megfelelően a napi viharok bemutatásán keresztül érzékelteti a legiszlációs munka és a dualizmus kori politikai élet viharait, jogalkotási gyakorlatát.

A részletek közelítenek minket nemcsak a dogmatikai problémák feloldásához, de segítenek árnyalni azokat a felszínes dicséreteket, amelyekkel az utókor elhalmozta a kódexet és alkotóit, anélkül hogy a nagy mű megalkotásának módszertanára, a korabeli ütköztetett szakmai álláspontokra és a tagadhatatlanul jelen lévő német jogi dominanciára felfigyelt volna.

A napjainkra átalakult tényálláscsoport elnevezéseiben, de számos más elemében is őrzi a Btk. megszületésekor felmerült, elméleti és gyakorlati problémákra adott 19. századi válaszokat. A dolgozatban leírt eredmények reményeim szerint nemcsak a magyar jogtörténet kutatói, hanem minden a törvénykönyvvel és az állam elleni bűncselekményekkel foglalkozó számára háttérrel nyújthatnak mind a tudományos kutatás, mind pedig az oktatási tevékenység során.

Bónis György a disszertációm kezdőpontjának számító 1712. évi javaslatról azt írta, hogy valóságos sziget a magyar jog múltjának kétségbeejtő sötétségében. Szerény téglája egy palotának, amely még építőkre vár, és amelynek még alapjai is alig vannak lerakva. Az elkövetkező másfél évszázad az alapok megteremtésével, egyik-másik épületszárny építésével, de néha elbontásával is járt. Fájdalmas

végigtekinteni a nagynevű építőmesterek magasztos tervein, a számos előterjesztésen és tervezeten, amelyeket legtöbbször kevés – ma már gyakorta csak nehezen rekonstruálható körülmény – választott el a teljeseéstől, a diétai elfogadástól, s amelyek mindegyikéről elmondhatjuk, hogy a saját korában megállta volna a versenyt bármelyik európai társával.

Az 1878-ik évvel lezáruló törvényhozási munkálatok olyan épületet hoztak létre, amely majd hét évtizeden keresztül szilárdan állta az idők viharait, amelynek államot védő rendelkezései a harmadik Magyar Köztársaság megszületésével egykorú 1989-es rendezést követően is hatnak jogalkotásunkra.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Aufgabe der vorliegenden Arbeit ist, das Verbrechen des Hochverrates und des Landesverrates (*nota infidelitatis* und *perduellio*) auf Grund der Bestimmungen der ungarischen Gesetzentwürfe des 19. Jahrhunderts dogmatisch darzustellen. Die hier zu behandelnde Materie hat in der ungarischen Literatur bis heute nur eine dürftige Bearbeitung gefunden. Wir sahen uns veranlaßt, auch auf die ausländische – hauptsächlich deutsche und österreichische – Fachliteratur und Judikatur zurückzugreifen.

Die Entstehung und Entwicklung diese Straftaten gegen den Staat gehören zu den wenig abgeklärten Teile des Strafrechts. Es fasst unter diese Begriffe eine grössere Zahl verschiedener Delikte zusammen. Obwohl sich die Wissenschaft seit mehr als zwei Jahrhunderten eifrig mit ihnen befaßt, sind bis heute noch keine abschließenden Ergebnisse erzielt worden. Es ist mehrfach darauf hingewiesen worden, daß wir es beim Hochverrate mit einer eigenartigen Formation des Verbrechenbegriffes zu tun haben.

Wollen das Vergehen des Hochverrates in Ungarn modellieren bzw. die in ihrem Hintergrund stehenden Rechtsnormen ordnen, müssen wir im Vorfeld festhalten, dass das Tatbestand und Verfahren nach unserem heutigen Wissen sehr wohl zu beschreiben ist, die einschlägigen Rechtsnormen können abgezählt und ihr Anforderungssystem aufgezählt werden.

Es lohnt sich von den gesetzlichen Beispielen der Beschreibung des Hochverrats als Straftat nur diejenigen unter die Lupe zu nehmen, welche ihre Zeit überdauert und durch ihre ununterbrochene Anwendung die strafrechtliche Definition dieses Delikts bis zum 19. Jh. epochenübergreifend bestimmt haben.

Von den Tatbeständen ragen die Dekrete des Heiligen Stephan und das Tripartitum heraus, die mehrere Jahrhunderte mit bleibender Kraft bestehen blieben.

Der – bereits im Zeichen des Habsburgischen Rechtsangleichung entstandene – Gesetzesartikel IX. vom Jahr 1723 über die Fälle, welche auch die Schuld des Hochverrats enthielten, wollte Ordnung in diese unübersichtliche, zersplitterte

Verhaltensgruppe bringen. Er bestrafte mit Verlust des ihm pro Kopf und Anteil zufallenden beweglichen und unbeweglichen Vermögens, wer sich gegen die Heilige Krone, die königliche Hoheit und den allgemeinen Bestand des Landes offen erhob oder auflehnte, sowie wer zur Verwirrung oder Zerstörung des inneren Bestands des Landes „irgendwelche Leute“ dang und herein rief.

Zusammengefasst kann festgestellt werden, dass die Mehrheit der Tatverhalten, welche nach Übersicht der damaligen geltenden Gesetze aufgezählt werden können, klar und einfach formuliert ist. Sie schützen die Person des Herrschers und das Staatssystem vor konkreten Gewalttaten und Verschwörungen. Über die Benennung des Auftretens gegen die Verfassung oder gegen die Hoheit der Krone hinaus befassen sie sich aber kaum mit Beschreibung und Erläuterung der vorgenannten Tatverhalten, die beim Schutz dieser abstrakten Kategorien des staatlichen Lebens auftreten, und offensichtlich viel komplizierter und vielschichtiger sind. Dies hatte die fatale Folge, dass die Auslegung der Bestimmungen und die Schaffung des Richterrechts den politisch voreingenommenen, aus dem Wiener Hof zentral gesteuerten, des ungarischen Rechts unkundigen oder nicht beachtenden Richtern oder ad hoc Instanzen zufielen.

Bezüglich der in Hochverratsachen zuständigen Gerichtsstände und ihrer Ansichten bei der Urteilsfassung können wir im Gesetz Nr. VII. vom Jahre 1715 Anhaltspunkte finden. Es hält fest, dass für Aburteilung und Ermittlung von Hochverratsachen allein Seine Königliche Majestät zuständig ist. Der Herrscher kann entscheiden, ob er die Straftat mit seinen ungarischen Räten gemeinsam, gemäß den ungarischen Gesetzen in Ungarn (möglicherweise auch außerhalb Ungarns) aburteilen wird, oder aber sich an der Aburteilung persönlich nicht beteiligt und ungarische Richter bestellt, die das Verfahren gemäß den ungarischen Gesetzen in Ungarn durchführen werden. Am Gesetzestext sind Wunsch und Forderung der ungarischen Stände abzulesen, die Verfahren gemäß den ungarischen Gesetzen, mit ungarischen Richtern, und wenn möglich auf ungarischem Territorium durchzuführen.

Die Gesetze über die verfahrenen Gerichte aus den Jahren 1715 und 1723 werden durch die Landesversammlung von 1790/91 präzisiert: die Hochverratsachen sollen – so die Stände, mit Bezugnahme auf die gegenteilige Praxis – den ordentlichen Gerichten des Landes nicht entzogen werden, sondern durch die königliche Tafel unbeschadet des gesetzlichen Rechtswegs abgeurteilt werden, wobei dadurch das Begnadigungsrecht des Herrschers unberührt bleibe.

Joseph II. setzte durch eine Verordnung im Frühjahr 1787 das „Allgemeine Gesetz über Verbrechen und derselben Strafen“ genannte, das materielle Strafrecht einheitlich zusammenfassende und in den Kronländern bereits wirksame Strafgesetzbuch, die *Sanctio Criminalis Josephina* auch in Ungarn und Siebenbürgen in Kraft.

Zu den Neuerungen des Kodexes gehörten das Analogieverbot und die Abgrenzung der Verbrechen und der Verwaltungsvergehen, die wichtigsten Reformbestrebungen sind jedoch vor allem im Strafsystem anzutreffen. Die überwiegende Mehrheit der zu verhängenden Strafen bedeutete eine Freiheitsstrafe, aber für deren Verhängung steckte der Gesetzgeber sehr strenge Rahmen ab. Der bis dahin im ungarischen Recht sehr selten angewandten Straftat wurde beinahe die Alleinherrschaft verliehen, worauf die Rechtsprechung und der Strafvollzug nicht vorbereitet waren.

Die *Sanctio Criminalis* schaffte die Todesstrafe gesetzlich ab, diese sollte nur mehr im standrechtlichen Verfahren verhängt und dort ausschließlich durch den Strang vollzogen werden. Die Abschaffung der Todesstrafe nach humanistischen Prinzipien brachte keine positiven Änderungen, die Zeitgenossen sahen darin vielmehr die Ursache des immer unverschämteren Auftretens von Kriminellenbanden und der Verbreitung der Kriminalität.

Auch die ersten Versuche zur Reformierung des Strafverfahrens, die Abschaffung und das Verbot der Tortur, wie auch die milde Begnadigungspraxis des Herrschers bzw. der Kanzlei bei Todesstrafen, ernteten keine größere Zufriedenheit in der Öffentlichkeit. Mehrere Autoren gehen sogar so weit, dass sie den wichtigsten Grund der Unbeliebtheit des Kaisers in seinen gewaltsam, und ohne Rücksicht auf die ungarischen Verhältnisse eingeführten Strafrechtsreformen sehen.

Die ungarische Fachliteratur der Kodifikationsgeschichte bewertet den Kommissionsvorschlag von 1795 als erster wirklich moderner Strafgesetzentwurf, welche völlig im Zeichen der Aufklärung steht. Sein wichtigster Merkmal ist, dass er von den ständischen Unterschieden im Grunde absieht, und enthält Grundprinzipien (Rückfall, Frage der Zurechnung, Problematik des Vorsatzes und Fahrlässigkeit, Zweck der Strafe), die wichtige allgemein gültige modernen Rechtsnormen festlegt haben.

Die von der 1825/27 ständischen Landtag Ungarns aufgestellte kodifikatorische Kommission hatte den Auftrag für den nächsten Landtag den Entwurf von 1795 zu überprüfen. Der Strafgesetzentwurf von 1829/30 bestand aus drei Teilen: *De forma procedurae*, *De delictis eorumque poenis*, *De delictis politicis*. Der erste behandelte das Verfahrensrecht, der zweite das materielle Recht, der dritte die Ordnungswidrigkeiten.

Das Schicksal dieses Entwurfes war ähnlich wie bei der vorherigen Versuche (1712, 1795), die Abgeordneten des Ständeparlaments weigerten sich zu entscheiden und verabschiedeten den im Geiste der Aufklärung konzipierten Reformengesetz nicht.

Der strafrechtliche Kodifikation von 1877-79, besonders der Entwurf des StGB über Verbrechen und Vergehen ist der Beachtung wohl werth, wegen Einleitung von modernen Grundsätze und juristische Lösungen, und weil das entstandene Gesetz sich mit den Ergebnissen der Forschung der 19. Jh. in Übereinstimmung ist. Der Entwurf des StGB basiert auf dem Grundsatz der Dreiteilung der Delikte. Der ungarischer StGB fasst unter Hochverrat diejenigen Verbrechen gegen den Staat zusammen, die gegen dessen Grundbestandteile, rechtliche Organisation gerichtet sind. Bei dem Landesverrat richtet sich der Angriff auf die äussere Sicherheit und Machtstellung des Staates, auf des Beziehungen zu anderen Staaten.

Die systematische Anordnung neuesten Forschungsergebnisse, die klare Abgrenzung verschiedener Tatbestände innerhalb der Staatsverbrechen und die engere Fassung des Majestätsbeleidigungs- und Hochverratsbegriffes bedeutete unter dem Gesichtswinkel der geschichtlichen Entwicklung der politischen Delikte einen großen wissenschaftlichen Fortschritt.

PUBLIKÁCIÓS LISTA

1. Emlékezés Deák Ferencre, Jogtörténeti Szemle 2003/3. szám, 57-58.
2. Mezővárosaink jogélete a XVIII-XIX. században, Jogtörténeti Szemle 2004/1. szám, 68-70.
3. A jogállam önvédelme – a német büntetőjog-alkotás válasza a 70²-es évek terrorhullámára, In Eckhart Ferenc emlékkönyv, Gondolat 2004., 12-23.
4. A modern jogrendszerek tagozódása és a római jogi tradíció – Dr. Hamza Gábor professzor székfoglaló előadása a Magyar Tudományos Akadémián; Jogtörténeti Szemle 2004/4. szám, 79-80.
5. „A jog története egy mozgás története” – Interjú Bernhard Schlinkkel a Berlini Humboldt Egyetem jogászprofesszorával, Jogtörténeti Szemle 2005/1. szám, 54-57.
6. Haditanács Győr után Waterloo előtt – III. Hazai Jogtörténész találkozó Győrben az MTA Jogtörténeti albizottsága és a Győri Jogtudományi Intézet szervezésében 2004. november 4-5., Jogtörténeti Szemle 2005/Különszám, 36-39.o.
7. Ügyvédek a Harmadik Birodalomban – Interjú Dr. Hinrich Rüpinggel, a Hannoveri Egyetem professzorával, Jogtörténeti Szemle 2006/1. szám, 83-86.
8. Der wahre Diener des Staates – Verwaltungsreformen von Joseph II. in den ungarischen Komitaten, Rechtsgeschichtliche Vorträge 43. Band, Budapest 2006.

9. A császár szolgálati útra ment – Kulcsár Krisztina: II. József utazásai Magyarországon, Erdélyben, Szlavóniában és a Temesi Bánságban 1768-1773 címmel a Doktori mestermunkák sorozatban megjelent doktori értekezésének ismertetése, *Jogtörténeti Szemle* 2006/2. szám, 91-93.
10. A politikai bűncselekmények büntetésének szimbolikája, In *Jogi kultúrák, processzusok, rituálék és szimbólumok*, (Szerk.: Mezey Barna), Gondolat 2006., 13 – 24.
11. Kísérlet a magyar vármegyerendszer átalakítására – II. József közigazgatási és büntetőjogi reformjai a magyarországi vármegyékben, In *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*, (Szerk. Mezey Barna, Révész T. Mihály), Gondolat Kiadó, Budapest 2006., 77-96.
12. Habsburg-monarchia a jogállamiság útján? – Nemzetközi konferencia Bécsben, 2008. május 5-6-án, Werner Ogris cikkének fordítása, *Jogtörténeti Szemle* 2008/3. szám, 59-60.
13. Középkori udvarház a Gerecsében – Egy nemesi kúria története és rekonstrukciója – jogtörténeti vonatkozásokkal, *Jogtörténeti Szemle* 2008/3. szám, 68-69.
14. Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök felségárulási pere a magyar és az osztrák jogszabályok tükrében, In *Pártvezér, miniszterelnök, vértanú. - Tudományos emlékülés a 200 éve született Batthyány Lajos miniszterelnök tiszteletére*, (Szerk. Molnár András) *Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Zala Megyei Levéltár*, 2008., 187-212.
15. A császár hatalmától a hatalmaskodásig – Válogatás a német könyvpiacra megjelent jogtörténeti tárgyú művekből, *Jogtörténeti Szemle* 2008/4. szám, 53-56.

16. Verwaltungs- und Strafrechtsreformen von Joseph II. in den ungarischen Komitaten, In Strafverfolgung und Staatsraison - Deutsch-ungarische Beiträge zur Strafrechtsgeschichte - Rothenburger Gespräche zur Strafrechtsgeschichte, Band 6, Jerouschek Günter; Rüping Hinrich; Mezey Barna (Hrsg.), 2009., 89-120.
17. A büntettekről és vétségekről szóló első magyar büntetőtörvénykönyv (1878:5. tcz.) hazai és nemzetközi fogadtatása, In Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére, 65. születésnapjára, Széchenyi István Egyetem Győr, 2010., 23-33.
18. Der Hochverratsprozeß gegen den Ministerpräsidenten Graf Batthyány Lajos im Spiegel der ungarischen und österreichischen Rechtsnormen, In Habsburgermonarchie auf dem Wege zum Rechtsstaat, (Szerk: Máthé Gábor, Werner Ogris) Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010., 29-67.
19. Törekvések a politikai bűncselekmények rendezésére Magyarországon a 18. század végén, és az 1795. évi büntetőtörvénykönyv tervezete, Jog Állam Politika 2010/2. szám, 73-97.

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

Angyal Pál: Felségsértés, királysértés, hűtlenség, lázadás, hatóságok büntetőjogi védelme, Budapest, 1930.

Angyal Pál: Szent István és a büntetőjog, Különlenyomat a Magyar Jogászegyleti Értekezések Szent István számából, Attila Nyomda Rt., Budapest, 1938.

Balogh Elemér: Egy elfelejtett büntető törvény tervezete In Győri tanulmányok 20. Győr Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala, Győr, 1998.

Balogh Elemér: Deák Ferenc és az anyagi büntetőjog kodifikációja. In A Batthyány-kormány igazságügyi minisztere., Zalai Gyűjtemény 43., Zala-egerszeg, 1998.

Balogh Elemér: Az 1830. évi büntetőtörvény - tervezet eljárásjogi részéhez írt törvényhatósági reflexiók. Jogtörténeti Tanulmányok VIII, Pécs 2005.

Balogh Elemér: A hűtlenség bűncselekménye rendi büntetőjogunk kodifikációs kísérleteiben, In Bűnügyi Mozaik- Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére, Szerk.: Nagy Ferenc, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2006.

Balogh Elemér: Az "első" magyar büntetőkódex-tervezet. In Jogtörténeti tanulmányok VII. Pécs, 2001.

Balogh Elemér: A magyar büntetőjogi dogmatika kezdetei, Jogtörténeti Szemle 2008. 4. szám

Balogh Jenő: Börtönügyi viszonyaink reformjához; Budapest, 1888.

Balogh Jenő: Büntetőtvénycönyveink módosításához I., Huszadik Század, I. évfolyam, 1900. november 10.

Barna Ignác: Adalékok a BTK. magyarázatához III. - A bűnségéd büntetése felségsértés esetében., Jogtudományi Közlöny - Hetilap A Jog- és Államtudományok Köréből, Budapest, Franklin - Társulat, 19. évfolyam, 1884., 7. szám.

Baumgarten Izidor: Ünnepi beszéd, a büntető tvénycönyv huszonötéves fennállása alkalmából. Jogászegyleti Értekezések 32. kötet 251.

Becchi, Paolo – **Seilmann**, Kurt: Gaetano Filangieri és az európai felvilágosodás, Jogtörténeti Értekezések 32., Gondolat Kiadó, Budapest, 2005.

Benda Kálmán - **Elek** Judit: Vizsgálat Martinovics Ignác szászvári apát és társai ügyében Nemzet és emlékezet sorozat. Magvető Kiadó, Budapest, 1983.

Bibó István - **Pajkossy** Gábor: Az 1790/91: 67. c. és az 1825/27: 8., 9., 15. tc. alapján létrejött rendszeres regnikoláris bizottságok kiadványainak bibliográfiája, Kézirat - Országgyűlési Könyvtár, Budapest, 1977.

Bónis György: A magyar büntetőtvénycönyv első javaslata 1712-ben Az Angyal szeminárium kiadványai 26., Sárkány Nyomda, Budapest, 1934.

Bónis György: Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban. Kolozsvár, 1947.

Bónis György: Montesquieu jogi és politikai nézetei, Különlenyomat a MTA Társadalmi_történeti Tudományok Osztályának Közleményei, VII. kötet, 3.szám, MTA, Budapest, 1955.

Bónis György-Degré Alajos-Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Budapest, 1961.

Bónis György: Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban. Sajtó alá rendezte és az utószót írta Balogh Elemér, Milleniumi magyar történelem - Historikusok, Budapest. 2003.

Both Ödön: Küzdelem az esküdtbíráskodás bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1848. április 29-i esküdtszéki rendelet In: Acta Juridica et Politica. Tom. VII. Fas. 1. Szeged, 1960.

Both Ödön - Sarlós Béla: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga. Budapest, 1959. In: Századok, 1962. (96. évf.) 1-2. sz.

Brecht, Christoph Heinrich: Perduellio - eine Studie zu ihrer begrifflichen Abgrenzung im römischen Strafrecht bis zum Ausgang der Republik, München, Beck Verlag 1938.

C. Tóth Norbert: Árpád-kori királyi oklevelek -. Kiadatlan Árpád-kori királyi oklevelek a Zsigmondkori Oklevéltárban. Századok 140., 2006.

Csatskó Imre: Az 1852-ki május 27-ki Austriai Birodalmi Büntető Törvény magyarázata, Beimel J. és Kozma Vazul Nyomdája Pest, 1853.,

Csemegi Károly: A felségsértésről, In: Magyar Igazságügy, Budapest, 1875.,

Csemegi Károly: A bűnvádi eljárási javaslatról; Jogtudományi Közlöny, 1895, 30. évf., 47.sz.

Degré Alajos: Az ellenállási jog története Magyarországon – In Válogatott jogtörténeti tanulmányok, Osiris Kiadó, Budapest 2004.

Dochow Adolf: Mayer Salomon - Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen, Wien 1878. – Literarische Anzeigen 8., In: Der Gerichtssaal – Zeitschrift für Strafrecht, Strafprozeß, gerichtliche Medizin, Gefängnißkunde und ausländische Literatur, herausgegeben von Dr. Friedrich Otto von Schwarze, Verlag von Ferdinand Enke, 1878., Stuttgart, Band XXX.

Drda, Elgin: Die Entwicklung der Majestätsbeleidigung in der österreichischen Rechtsgeschichte unter besonderer Berücksichtigung der Ära Kaiser Franz Josephs, Wien, VWGÖ - Dissertationen der Johannes-Kepler-Universität Linz , 1992.

Engel Pál: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmondkorban (1387-1437). Budapest, 1977. Értekezések a történelemtudomány köréből 83.

Engel Pál: A honor. A magyarországi feudális birtokformák kérdéséhez. Történeti Szemle 1981.

Engel Pál: Honor, vár, ispánság. Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréről. Századok 116/1982.

Erdmann Gyula: Wesselényi Miklós politikai pere és az 1839-40. évi Országgyűlés, In: Wesselényi emlékülés. szerk.: Takács Péter, Fehérgyarmat, Kölcsey Társaság, 1996.

Fayer László: A jogkövetkezmények a magyar büntető-törvénykönyv javaslatában VI., Magyar Themis, VI. évfolyam, 47. szám, 1876. november 9.

Fayer László: Párhuzamok a magyar és az osztrák büntető-törvénykönyv javaslata közt, In: Magyar Themis, VII. évfolyam, 38., 40. szám, 1877. szeptember 20. – 1877. október 4.

Fayer László: A magyar büntető-javaslat a törvényhozás előtt, In Magyar Themis, VII. évfolyam, 52. szám, 1877. december 27.

Fayer László (szerk.): Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye IV. kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1902.

Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve, Budapest, 1905., Franklin-Társulat, II. kötet.

Feinberg, Nathan: Das Vergehen des Hochverrates, Druck von Paul Funk, Berlin 1920.

Feuerbach, Paul Johann Anselm: Philosophisch-juridische Untersuchung über das Verbrechen des Hochverraths, Frankfurt a.M., Kneip Verlag, 1970.

Finkey Ferenc: A szövetség fogalma a magyar büntetőtörvénykönyvben, Büntető Jog Tára – Büntetőjogi Döntvények, Rendeleték és Értekezések Gyűjteménye, Budapest, 1881. május 26., 8. szám, II. kötet.

Finkey Ferenc: A politikai bűncselekmények és a büntetőtörvénykönyv, MTA, Budapest, 1927.

Finkey Ferenc: Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából. Budapest, 1942.

Finkey Ferenc: Az 1792. évi büntetőtörvényjavaslat 150. évfordulója. In: A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának Kiadványai, VIII. kötet, 8. füzet, Debrecen, 1942

Fraknói Vilmos: A Habsburg-ház trónöröklési jogának megállapítása az 1687/88. évi országgyűlésen, Budapest, 1922.

Frydmann Marcell: Systematisches Handbuch der Vertheidigung im Strafverfahren. Unter Zugrundelegung des österreichischen und Berücksichtigung des fremden, insbesondere deutschen Strafprozeßrechtes. Wien 1878.

Fügedi Erik: Királyi tisztség vagy hűbér? Történeti Szemle 1982.

Fügedi Erik: Ispánok, bárók, kiskirályok. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése. (Nemzet és emlékezet) Bp. 1986.

Gergely András: A „rendszeres bizottsági munkálatok” szerepe a magyar reformmozgalom kibontakozásában, Tiszatáj, 1974. 6. szám

Gergely András: Batthyány Lajos a reformellenzék élén (Századok, 1982. 6. szám)

Gróf Batthyány Lajos az első magyar miniszterelnök élete és halála, Heckenast Gusztáv, Pest, 1870.

Győrffy György: István király és műve. Bp. 1977.

Hadik Béla: A bosszú, mint jogvédelmi eszköz – A vérbosszú fogalma és nyomai a magyar jogvédelem multjában különös tekintettel az Árpád-korra, Angyal Szeminárium kiadványai 22., Attila-Nyomda R.-T., Budapest 1932.,

Hajdú Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex tervezete, Budapest 1971.

Hajdu Lajos: Das Strafgesetzbuch Josephs II. in Ungarn, ELTE Sokszorosító üzem, Budapest 1973.

Hajdu Lajos: Adalékok a jozefinizmus magyarországi jogi reformtörekvéseinek értékeléséhez, in: Jogtörténeti Tanulmányok, Emlékkönyv Csizmadia Andor hetvenedik születésnapjára, Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, 1980.

Hajdu Lajos: II. József közigazgatási reformjai Magyarországon Budapest, 1982.

Hajdu Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában, Magvető Könyvkiadó, Budapest 1985.

Hajnal Hugó: Csemegi Károly, a Magyar Büntetőtörvénykönyv s a bírói szervezetről szóló törvény megalkotójának élete és működése; Pesti Lloyd-Társulat, Pest, 1943.

Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. Budapest, 1899.

Halász Imre: Egy letűnt nemzedék (Tizenkilencedik közlemény), Nyugat 1911./15. szám

Hartmann, Andrea: Majestätsbeleidigung und Verunglimpfung des Staatsoberhauptes (§§ 94 ff. RStGB, 90 StGB) - Reformdiskussion und Gesetzgebung seit dem 19. Jahrhundert, Berliner Wissenschafts-Verlag, 2006.

Henke, Eduard: Handbuch des Kriminalrechts und der Kriminalrechtspolitik, Berlin (1823-1838), I-IV. kötet

Hermann Róbert: Az 1849-1850. évi kivégzések. Aetas, 2000. 1-2.szám

Hollán Miklós: A bűncselekmény közös elkövetésében való megállapodás a magyar büntetőjogban, - <http://jesz.ajk.elte.hu>

Homoki-Nagy Mária: Az adományrendszer reformjára tett kísérletek az 1795. és 1830. évi magánjogi tervezetekben, Szeged, 2001.

Homoki-Nagy Mária: Deák Ferenc megjegyzései az adományrendszer reformjára, In „...a hazának szent ügye...” Emlékkülés Deák Ferenc születésének 200. évfordulója alkalmából, Szerk.: Szabó István, Szent István Társulat, Budapest 2003.

Horváth Attila: Koncepciók per az első független felelős magyar kormány miniszterelnöke ellen – Gróf Batthyány Lajos pere, Jogtörténeti szemle, 2008/1.

Horváth Tibor: Az első magyar büntető törvénykönyv és kodifikátora: Csemegi Károly; In Mezey Barna: A praxistól a kodifikációig; Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

John, Richard Eduard: Das Strafrecht in Norddeutschland. Beurtheilung des Entwurfs eines Strafgesetzbuchs für den Norddeutschen Bund, in Form eines revidirten Entwurfs, Göttingen, 1870.

Kahn, Fritz: Der Hochverrat - Geschichtliche Grundlagen, geltendes Recht und Entwürfe zu einem neuen R.St.G.B., München, Steinberger Verlag, 1929.

John, Richard Eduard: Das Strafrecht in Norddeutschland. Beurtheilung des Entwurfs eines Strafgesetzbuchs für den Norddeutschen Bund, in Form eines revidirten Entwurfs, Göttingen, 1870.

Kajtár István: Az államügyészség kiépítése Magyarországon a neoabszolutizmus idején 1850-1854-1861, Jogtörténeti Tanulmányok VI., Tankönyvkiadó, Budapest, 1986.

Kajtár István: Modernizációnk és Európa. Adalékok a politikai vitakultúrához az 1843–44-es rendi országgyűlésen. In Degré Alajos emlékkönyv, Budapest, 1995.

Kajtár István: A büntető igazságszolgáltatás modernizációja a XIX. században, Földvári-emlékkönyv, 1996.

Kajtár István: Az újkori német jogi kultúra szakirodalmja a Pécsi Püspöki Könyvtárban (Kitekintéssel a XIX. század közepéig) – <http://kulonygyujtemenyek.lib.pte.hu>

Kautz Gusztáv: A Magyar büntetőjog tankönyve – különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire, Budapest, Eggenberger-féle Könyvkereskedés 1881.

Károlyi Árpád: Illésházy hűtelenségi pere, Századok, Budapest, 1883/1.

Károlyi Árpád: Németújvári gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnök főbenjáró pöre. I-II. Budapest, 1932.

Károlyi Árpád: Az 1848-diki pozsonyi törvénycikkek az udvar előtt, Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1936.

Kelemen Miklós: A magyar büntető törvénykönyv büntetési és börtönrendszere; Budapest, 1889.

Kern, Eduard: Der Strafschutz des Staats und seine Problematik I.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1963

Knitschky, Wilhelm Ernst: Das Verbrechen des Hochverraths, Jena, Mauke Verlag, 1874.

Koch, Christian Friedrich: Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten 1851. – Strafgesetzbuch für die Preußischen Staaten – Zweiter Theil, zweiter Band, zweiseite Abtheilung, Berlin, 1864., Verlag von J. Guttentag.

Kónyi Manó (szerk.): Deák Ferencz beszédei 1829-1847. Budapest, Franklin –Társulat, 1882.

Kovács Kálmán: Közjogi harcok a Csemegi-kódex parlamenti vitájában 1877-78, Jogtörténeti tanulmányok II., Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1968.

Kovács Kálmán: Az esküdszék és az „articuláris bíróság” ügye az 1843-44. évi büntetőeljárás törvényjavaslatok előkészítésének vitáiban. Jogtudományi Közlöny XXIX. 5. sz.

Kristó Gyula: Csák Máté tartományúri hatalma. Bp. 1973.

Kristó Gyula: A Kőszegiek kiskirálysága. Vasi Szemle 1975. 251-268.

Kristó Gyula: A feudális szétagolódás Magyarországon. Budapest, 1979.

Kristó Gyula: A rozgonyi Csata. (Sorsdöntő történelmi napok) Bp. 1978.

Kristó Gyula: Középkori históriák oklevelekben (1002-1410), Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2000.

Kristó Gyula: I. Károly király harcai a tartományurak ellen (1310-1323). Századok 137., 2003.

Kristó Gyula (főszerk.): Anjou-kori Oklevéltár I-XV., XVII., XXIII-XXV. Főszerk., szerk.: Almási Tibor, Blazovich László, Géczi Lajos, Kőfalvi Tamás, Piti Ferenc, Sebők Ferenc, Tóth Ildikó. Szeged-Budapest, 1990-2005.

Lengyel Aurél: A Csemegi-kódex és újabb büntetőjogi kodifikációnk. Budapest: Pesti Lloyd-Társ., 1922.

Liszt, Franz: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, Guttentag Verlagsbuchhandlung, Berlin 1914.

Magyar István - Baumgarten Izidor - Oberschall Pál - Doleschall Alfréd - Imling Konrád - Wlassics Gyula: A Magyar Jogászegylet büntetőjogi bizottságának tanácskozásai a büntetőnovella tervezete tárgyában. Felszólalások és Wlassics Gyula írásbeli véleménye. Jogászegyleti Értekezések 34. kötet

Makkai L. - Mezey L. (szerk.): Árpád-kori és Anjou-kori levelek, XI-XIV. század. Budapest 1960. (Nemzeti Könyvtár)

Mályusz Elemér: A reformkor nemzedéke, Századok, 1923. 16.

Mályusz Elemér: Sándor Lipót főherceg nádor iratai 1790-1795., Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1926.

Mályusz Elemér: A magyar rendi állam Hunyadi korában. Századok 91/1957.

Mályusz Elemér: Zsigmond király központosítási törekvései. Történelmi Szemle 1960.

Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon. Bp. 1984.

Marczali Henrik: Az 1790-91-diki országgyűlés I-II. kötet. Budapest, 1907., II. kötet 19., 217.o.

Mayer, Salomon: Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen, Wien 1878.

Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867-1875. Budapest, 1982.

Máthé Gábor: A sajtóesküdszéki eljárás szabályozása a kiegyezést követő Magyarországon. Levéltári Szemle 24./1974

Máthé Gábor: Adalékok a büntetőjog-gyakorlat kérdéseire a két nagy kodifikáció között, Jogtörténelmi szemle 2008/4.

Mezey Barna: Törvény-előkészítés a dualista Magyarországon (A kormány szerepe a törvényalkotásban) Jogtörténelmi Tanulmányok V., Tankönyvkiadó, Budapest, 1983.

Mezey Barna: Realitás és illúzió. Az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslat országgyűlési vitái. Jogtörténelmi Szemle 1992. 1 szám

Mezey Barna: A büntetőhatalom és a magyar liberalizmus. A büntetőhatalom és a büntető kodifikáció az első liberális nemzedék gondolkodásában, In: Hatalommegosztás. 1998.

Mezey Barna: Az 1849. évi megtorlások történetéhez, Jogtudományi Közöny 1999/9., Budapest 1999.

Mezey Barna: Deák, a kodifikátor, In „...a hazának szent ügye...” Emlékezés Deák Ferenc születésének 200. évfordulója alkalmából, Szerk.: Szabó István, Szent István Társulat, Budapest 2003., 68. o.

Mezey Barna: Fayer László és az 1843. évi javaslatok anyaggyűjteménye. - Előtanulmány Fayer László: Az 1843. évi büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye című mű reprint kiadásához I. kötet Pytheas Kiadó és Nyomda, Budapest 2004., In: Tanulmányok Dr. Nagy László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. Acta jur. Et Pol. Szeged, 2004.

Mezey Barna (szerk.): Magyar Jogtörténet, Osiris kiadó, Budapest 2007.

Molitor Ferenc: II József a császári Don Quiote, Gondolat Kiadó, 1987.,

Molnár András: Deák Ferenc és a zalai liberális ellenzék megbuktatása az 1843-as követválasztáson. Levéltári Szemle 1987, 2. sz.

Molnár András: Deák Ferenc és Zala megye feliratai a szólásszabadság ügyében, 1836-39. Levéltári Közlemények 65./1994.

Molnár András: Deák Ferenc és a rendszeres munkálatokra tett zalai észrevételek. Századok, 1995. 2. szám

Molnár András: Batthyány Lajos a reformkorban. Zalaegerszeg 1996.

Molnár András: Deák Ferenc a forradalom előtt. In: a Batthyány-kormány igazságügyi minisztere. Zalaegerszeg 1998.

Molnár András (szerk.): A Batthyány-kormány igazságügyi minisztere, Zalaegerszeg, 1998. Zala Megyei Levéltár.

Molnár András (szerk.): „Javítva változtatni” – Deák Ferenc és Zala megye 1843. évi reformjavaslatai, szerk.: Molnár András. Zalaegerszeg, 2000., Zala Megyei Levéltár

Molnár András: Batthyány politikai szerepe 1848 előtt. In Batthyány Lajos emlékezete, Szombathely 2002.

Molnár Antal: A Büntető-törvényjavaslat tárgyalása, In: Magyar Igazságügy, Zilahy Sámuel Kiadó, Budapest, 1877., VII. kötet.

Mommsen, Theodor: Römisches Strafrecht, Scientia Verlag Aalen, 1990.

Montesquieu: A törvények szelleméről, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962., I. kötet

Nelsen, Hans: Der Landesverrat, Köln, Welzel Verlag, 1929.

Neumann Tibor: II. Ulászló koronázása és első rendeletei, Századok 2008/2.

Pajkossy Gábor: Kossuth Hűtlenségi pere. In A magyar polgári átalakulás kérdései. Tanulmányok Szabad György 60. születésnapjára. Szerk. Dénes Iván Zoltán, Gergely András, Pajkossy Gábor. Bp. 1984.

Pajkossy Gábor: Kölcsény - ahogy az országgyűlési titkosszolgálat 1836-ban látta, Irodalomtörténeti Közlemények, 2001. 3-4. szám

Pajkossy Gábor: Reformkori politikai perek, Rubicon 1995., 6. évf. 6-7 szám, Rubicon – archívum 1990-2001, CD-ROM.

Pajkossy Gábor: Az abszolutizmus és a rendiség utolsó küzdelmei. Az első reformtörekvések - A reformkor (1830-1848) (In: Gergely

András (szerk.): Magyarország története a 19. században. Osiris Kiadó, Bp. 2003.

Pállfy Géza: Várfeladók feletti ítélezés a 16-17. századi Magyarországon: a magyar rendek hadügyi jogkörének kérdéséhez. Levéltári Közlemények 68./ 1997.

Pauler Gyula: Zrínyi Péter, Századok 1867/3

Pauler Gyula: A bujdosók támadása 1672-ben, Századok 1869. Január hó. Első füzet, Arcanum CD-ROM 2003.

Pauler Tivadar: Büntetőjogtan I-II., Pest, 1872.,II. könyv

Perjéssy Mihály, Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvényről. 1928. A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. osztályának kiadványai III. kötet. 2. sz.

Pesti Sándor: A törvényelőkészítés folyamatának fejlődése a dualizmus kori Magyarországon. – Századok 1999. (133. évf.), 3. sz.

Pezenhoffer Antal: A magyar nemzet történelme, II.kötet: A főbenjáró perek és birtokelkobzások, Palásthy Bt., 1999.

Pipek, Wolfgang: Das Allgemeine Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung, 1787 – In: Strafrechtskodifikation im 18. und 19. Jahrhundert, Rechtsgeschichtliche Abhandlungen, Budapest 1997.

Pompéry Aurél: Kossuth elfogatása. Pesti Napló 1912, I. 4.

Pompéry Aurél: Kossuth Lajos 1837-39-iki hűtlenségi perének története, kapcsolatban Wesselényi Miklós báró hűtlenségi és az ifjak felségsértési perének történetével. Budapest, 1913.

Poór János: A világhírű Martinovics összeesküvési pör részletei – Szemelvények Jókai Mór esszéjéből, Rubicon 1995., 6. évf. 6-7 szám, Rubicon – archívum 1990-2001, CD-ROM.

Rédei József: Magyar tragédia száz év előtt Lovassy László pere s rabságának titkos iratai. Budapest, 1938.

Reichard Zsigmond: Fayer és Csemegi; Jogtudományi Közlöny, 1906, 41. évf., 46.sz..

Révész T. Mihály: A sajtójogalkotás fejlődése a dualista Magyarországon, In: Jogtörténeti dolgozatok, Széchenyi István Főiskola, 2000.

Révész T. Mihály: A sajtójogi felelősség kérdése a magyar jogban, In: Jogtörténeti dolgozatok, Széchenyi István Főiskola, 2000.

Ruszoly József: Alkotmány és képviselő. Kossuth Lajos a közjogi reformról, 1841-1843. Magyar Tudomány, 9. sz.

Sándor Pál: Deák és a titkosrendőrség. Történelmi Szemle 1981, 4. sz.

Sárkány József: Kossuth Lajos élete és egyénisége, elfogatásának százéves évfordulója alkalmából. Cegléd 1907; hasonmás: 1999.

Sarlós Béla: Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga, Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1959..

Sarlós Béla: Deák és Vukovics, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.

Sebestyén István: Csemegi Károly jogtudós életpályája és munkássága; Budapest, 1997.

Schnierer Aladár: A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. T. cz.) magyarázata, Budapest, 1885., Franklin-társulat,

Schierlinger: Wahlberg, Vergleichende Besprechung des ungarischen Strafgesetzentwurfes ("Juristische Blätter", 1878) S. Mayer, Das ungarische St.G.B. über Verbrechen und Vergehen, in seinen leitenden Grundsätzen dargestellt. (Wien, Manz, 1878.) – 11. Zur Literatur des ungarischen St.G.B.'s , In: Der Gerichtssaal 1878., Band XXX.

Schroeder, Friedrich-Christian: Der Schutz von Staat und Verfassung im Strafrecht – Eine Systematische Darstellung, entwickelt aus Rechtsgeschichte und Rechtsvergleichung, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1970.

Schwarze, Oscar: Mord und Todschatz - Mittheilungen aus der Spruchpraxis, Der Gerichtssaal – Zeitschrift für Strafrecht und Strafprozeß, Verlag von Ferdinand Enke, Erlangen 1868.,

Stipta István: Törekvések a vármegyék polgári átalakulására. Tervezetek, javaslatok, törvények. Bp. 1995.

Stipta István: Az abszolutizmus állama, Rubicon-Archívum 1990-2001, CD-ROM 1997/8

Stipta István: Deák Ferenc állambírószági koncepciója In „...a hazának szent ügye...” Emlékezés Deák Ferenc születésének 200. évfordulója alkalmából, Szerk.: Szabó István, Szent István Társulat, Budapest 2003.

Szabó András: Recepció és kreativitás a büntetőjogban, in: Befogadás és eredetiség a jogban és a jogtudományban. Adalékok a magyarországi jog természetrajzához, Szerkesztette: Sajó András, Budapest 2004, Áron László Könyvkiadó

Szabó Károly: Thököly Imre hűtlenségi pere Erdélyben 1685-ben, Századok 1869. IV.

Szalay László: Codificatio. Budapesti Szemle, 1840. I-II.

Szakály Ferenc: Az 1670-es évek Habsburg-ellenes mozgalami és a hódoltsági magyar feudális hatalom In A Thököly –felkelés és kora, Szerk.: Benczédi László, MTA, Budapest, 1986.

Szemere Bertalan: A büntetésről, s különösen a halálbüntetésről. (1841) Halálbüntetést Ellenzők Ligája, Budapest, 1990.

Szentpétery Imre: V. István ifjabb királysága. Századok 55-56. (1921-1922)

Szerémi György: Magyarország romlásáról, Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest 1979.

Székely László: A személyiségi jogok hazai elmélete. A forrásvidék - ELTE doktori disszertáció tézisei - kézirat, 2009.

Szilágyi Ferencz: V. Fejezet Az Angol és Francia képviseleti országolás - Klio Historiai 'Sebkönyv I., ki adta Szilágyi Ferencz, Kolosvártt 1834.

Szlemenics Pál: Magyar Fenyítő Törvény, Buda 1836.

Szűcs Jenő: Az utolsó Árpádok, Osiris kiadó, Budapest 2002.

Takáts Sándor: Az udvari kémek, a megbízottak és a titkos rendőrök az 1807. évi országgyűlés alatt I-II., Budapesti Szemle, 215. kötet, 624. és 625. szám, 1929.

Trócsányi Zsolt: Wesselényi Miklós. Budapest, 1965.

Urbán Aladár: Batthyány Lajos miniszterelnöksége. Nemzet és emlékezet sorozat. Magvető K., Bp., 1986.

Vajna Károly: Hazai régi büntetések. 1906.

Vajnági Márta: Új hivatali nemesség Magyarországon a 18. század második felében. Sic Itur Ad Astra, 2003

Varga Endre: A Novus Ordo: II József jogszolgáltatási rendszere
Levéltári Híradó 4./1954./ 3-4.sz.

Varga Endre: A magyar jogszolgáltatás átszervezése II. József korában,
Századok, 1960., 5-6. szám.

Varga Endre: A király curia 1780-1850., Akadémiai kiadó, Budapest,
1974.

Varga János: A kormányservek előkészületei az 1843. évi diétára.
Századok, 1980. 5. szám.

Varga János: Deák Ferenc és az első magyar polgári büntetőrendszer
tervezete. Zalai gyűjtemény 15. Zalaegerszeg, 1980.

Wahlberg, Wilhelm Emil: Vergleichende Besprechung des
ungarischen Strafgesetzentwurfes, In Juristische Blätter, Wien, 1878.

Wenzel Gusztáv: Árpád-kori új okmánytár. I-XII. Pest, 1860-1874.
(Monumenta Hungariae Historica)

Wertheimer Ede: A jurátusok felségsértési pere. Budapesti Szemle
1908.

Windecke Eberhard: Emlékirat Zsigmond királyról és koráról,
Budapest, História-MTA, 2008.

Zakar Péter: Haynau egyházi áldozatai Aetas, 2000. 1-2. szám

Zweigert, Konrad – **Kötz**, Hein: Einführung in die
Rechtsvergleichung auf dem Gebiete der Privatrechts I., J.C.B.
Mohr, Tübingen, 1971

Zsoldos Attila: Kárászi Sándor bán és utódai – Észrevételek a
narratiók eredetéről és szerepéről, Századok 135, 2001., 404.o.

Zsoldos Attila: Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálja az 1260-as években. Budapest, Historia-MTA TTI, 2007.

Zsoldos Attila: Magyarország a 12-13. században, In Királynéok messziföldről. Magyarország és Katalónia a középkorban, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2009.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Magyar Országos Levéltár

MOL I 30 Izdenczy József Államtanácsos iratai XVIII-XIX. sz. 4. csomó;

IX. Cenzúra- és tanügyek, 2. II. József rezolúciója Petrovics Magyar Közjogi tankönyv-tervezetéről; 3. Magyar Közjogi tankönyv tervezete; Lakits György: Magyar Közjog tankönyve;

MOL N 117 Archivum Regni, Vegyes könyvek, Lad. NNN 18/1, 87. kötet. – Codex de Delictis eorumque Poenis pro Tribunalibus Regni Hungaria Partimque ei adnexarum per Regnicolarem Juridicam Deputationem Articulo 67:1791. ordinatam elaboratus – Una cum Articulo. №4.

MOL N 117 Regnicolaris - Opinio Excelsae Regnicolaris Deputationis motivis suffulta, pro pertractandis in consequentiam Articuli 67:1790/1 elaboratis Systematicis Operatis Atriculo 8.1827. exmissae, circa Objecta ad Deputatonem Juridicam relata., - IV. Codex de delictis eorumque Poenis - in Typographia Ludovici Landerer de Fűskút Editio Secunda, Posenii 1831.

MOL N 22 Regnicolaris - Archivum Palatinale – Pal. Ad. Josephus – Archivum Secretum 34. csomó: Deputationes regnicolares – Az 1840:5. tczikk által kiküldött országgyűlési bizottság jegyzőkönyvei 1841. december 1.- 1843. március 19.;

MOL N 68 Regnicolaris Dieta Anni 1843/44 – A büntető- és javítórendszer kérdésének megvizsgálására kiküldött országgyűlési bizottság iratai;

MOL E 568 Acta Secreta No. 1/b) – József nádor utasításai a királyi jogügyek igazgatójához: 147/1845.; 149/1845.; 143/1846.; 145/1846.;

MOL O 29 Királyi Tábla előtt folyó bűnperek: alkotmányos rendszer felbolygatása – közrend elleni lázadás – lázítás – izgatás: 23698/ 96. csomó; 83. csomó/20927; 88. csomó 22292;

MOL K 2 Jelentése a Képviselőház igazságügyi bizottságának a Magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és a vétségekről című javaslat tárgyában – kézirat, 1877. szeptember 19., 4255/1877.

MOL K 2 Törvényjavaslat – A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és a vétségekről – kézirat. 1877. szeptember 19., 4255/1877.

Baranya Megyei Levéltár

BML IV.1.e. Baranya Megye Nemesi Közgyűlésének iratai – Országgyűlési iratok 1723-1848., 1843/2833;

BML IV.1.e. Baranya Megye Nemesi Közgyűlésének iratai – Közgyűlési iratok 1843.: 2833; 3582; 3586; 5878;

BML IV.1.e. Baranya Megye Nemesi Közgyűlésének iratai – Közgyűlési iratok 1842.: 470; 512; 2870; 4280;

BML IV.1.e. Baranya Megye Nemesi Közgyűlésének iratai – Országgyűlési iratok 1723-1848 I. 1848/I. Követek jelentései röpívekkel;

Békés Megyei Levéltár

BML IV.B. 402.b/16. Békés Vármegye Törvényhatósági Bizottságainak iratai 1878. 221-374.: 4160/1878.

BML IV.B. 402.b/16. Békés Vármegye Törvényhatósági Bizottságainak iratai 1878. 1-220.: 169/3951;

BML IV.B. 401./50. Békés Vármegye Főispánjának iratai 1880-1950.: 729/1913.

Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár – Győr

GYMSL IV.A. 1/c. Győr Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai – Közgyűlési iratok A büntető és javító rendszer iránt az 1840.5. tczikk következtében tett munkálatoknak Példánya: 1843/1998.

Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár – Mosonmagyaróvár

GYMSML IV.A 502 b) Moson Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai 1594-1848 – Közgyűlési iratok - Acta congregationalia 1594-1785; Iratok a Rákóczi–felkelés korából: 1701/23.; 1703/133.; 1704/174.; 1709/79.; 1709/157.; 1709/318.

GYMSML IV.A 502 b) Moson Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai – Közgyűlési iratok - Acta congregationalia 1790-1848, 1843. augusztus-1844. február: 2137; 2139; 2415;

GYMSML IV.A 502 h) Moson Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai 1594-1848 – Országgyűlési iratok – Acta dietalia, 1843. szeptember: 2139; 2415;

Hadtörténelmi Levéltár és Irattár, Budapest

HL 52/A 1848/49-es Forradalom és szabadságharc iratai – Proklamatio 1849/14.